

# ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

□ पुणे □ वर्ष २ रे □ अंक ९ वा □ भारतीय सौर दिनांक १९ माघ शके १९४७, रविवार दि.०८ फेब्रुवारी २०२६ □ पाने ६ □ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

## विशेष लेख...

### विदेशी चलन साठा सर्वोच्च पातळीवर

— प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

देशाच्या परकीय चलन साठ्यात १४ अब्ज डॉलर्सची वाढ झाली आहे. आरबीआयने म्हटले आहे की, मागील आठवड्यात परकीय चलन साठा ८.०५३ अब्ज डॉलर्सने वाढून ७०९.४१३ अब्ज डॉलर्सवर पोहोचला आहे, जो सप्टेंबर २०२४ मध्ये नोंदवलेल्या ७०४.८९ अब्ज डॉलर्सच्या मागील सर्वोच्च पातळीला मागे टाकतो.

सप्टेंबर २०२४ पर्यंत भारताचा एकूण परकीय चलन साठा सुमारे ७०४.८९ अब्ज होता, ज्यामध्ये परकीय चलन मालमत्ता, सोन्याचे साठे, विशेष रेखांकन हक्क आणि राखीव निधीचा समावेश होता.

भारताचा परकीय चलन साठा हा आर्थिक स्थिरता, आयात सुलभता आणि जागतिक आत्मविश्वासाचा आधारस्तंभ आहे, ७०० अब्ज डॉलर्सपेक्षा जास्त आहे जो जगात चौथ्या क्रमांकावर आहे. हे साठे तेल, तंत्रज्ञान आणि इतर आवश्यक वस्तूंच्या आयातीसाठी पैसे देण्यास, चलन मजबूत करण्यास, थेट परकीय गुंतवणूक वाढविण्यास आणि आर्थिक अनिश्चिततेच्या काळात सुरक्षिततेचे जाळे म्हणून काम करण्यास मदत करतात.

मोठ्या परकीय चलन साठ्यामुळे जागतिक स्तरावर भारताची विश्वासाहर्ता वाढते, ज्यामुळे अधिक परकीय गुंतवणूक आकर्षित होण्यास मदत होते. परकीय थेट गुंतवणूक आणि चांगल्या व्यापार करारांद्वारे, ते औद्योगिक विकास, नवीन तंत्रज्ञानाला चालना देते आणि देशात रोजगाराच्या संधी निर्माण करते.

भारत आपल्या ऊर्जेच्या गरजा (कच्चे तेल) पूर्ण करण्यासाठी आयातीवर अवलंबून असतो. परकीय चलन साठा या आयातीसाठी सुरक्षित देयके सुनिश्चित करतो. देशाला बाह्य आर्थिक धक्क्यांपासून संरक्षण देते, चलनवाढ नियंत्रित करते आणि भारतीय रुपयाचे मूल्य स्थिर करण्यास मदत करते.

भारतीय स्थलांतरितांनी घरी पाठवलेल्या पैशामुळे कुटुंबाचे उत्पन्न वाढते, ज्यामुळे गरिबी कमी होते आणि उपभोग आणि गुंतवणूक वाढते.

भारतात आर्थिक संसाधने पुरवण्यात ते महत्त्वाची भूमिका बजावते, कारण ते स्थानिक अर्थव्यवस्थांसाठी आवश्यक आर्थिक संसाधने पुरवते. ते देशांना पायाभूत सुविधा निर्माण करण्यास, उद्योग विकसित करण्यास आणि तंत्रज्ञान सुधारण्यास मदत करते.

## स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना आवश्यक-डॉ.प्रतिमा परदेशी

### गंगापूर येथे इतिहास विषयाची एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषद

ज्योतिर्मय साहित्य

गंगापूर - एकोणिसाव्या शतकात प्रबोधनामुळे स्त्रियांचे प्रश्न चार भितींच्या बाहेर सार्वजनिक जीवनात आले, परंतु अलीकडे हा विचार मागे पडताना दिसत असून शेतकरी आंदोलन आणि स्त्रीमुक्ती चळवळी यांच्यात परस्पर संबंध असून स्त्रीवादी चळवळीची परंपरागत चौकट बाजूला सारून भारतीय दृष्टिकोनातून पुनर्मांडणी व्हायला हवी, असे मत डॉ. प्रतिमा परदेशी यांनी येथे बोलताना व्यक्त केले.

मुक्तानंद महाविद्यालय, गंगापूर येथे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, छत्रपती संभाजीनगर व प्रतिष्ठान महाविद्यालय, पैठण यांच्या संयुक्त विद्यमाने विषय : आधुनिक भारतातील स्त्रीवादी चळवळी (विचारप्रवाह, आन्हाने आणि रुपांतरे) या विषयावर एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदेचे आयोजन करण्यात आले होते. या राष्ट्रीय परिषदेचे उद्घाटन डॉ.



पंकजा वाघमारे, सहसंचालक उच्च शिक्षण, छत्रपती संभाजीनगर यांच्या हस्ते झाले. अध्यक्ष म्हणून प्राचार्य डॉ. रामराव चव्हाण यांची उपस्थिती होती. या परिषदेत बीजभाषण म्हणून पुणे येथील प्रशिध्द विचारवंत डॉ. प्रतिमा परदेशी यांची उपस्थिती होती. त्यावेळी त्या बोलत होत्या. डॉ. प्रतिमा परदेशी पुढे म्हणाल्या

की, पाश्चात्य जगात स्त्रीवाद एकसंध पद्धतीने मांडलेला असून पौरात्य जगात हा विखुरलेल्या स्वरूपात आहे. पुरुषांसाठी एक आणि स्त्रियांसाठी एक अशा प्रकारच्या मांडणीला विरोध हीच स्त्रीवादी चळवळीचे मुख्य वैशिष्ट्य आहे. इतिहासाचे विश्लेषण व्यक्तनिष्ठ दृष्टिकोनातून न करता वस्तुनिष्ठ पद्धतीने व्हायला पाहिजे.

अध्यक्षीय भाषणात महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा. रामराव चव्हाण यांनी स्त्री व पुरुष मानवी जीवनाचे अविभाज्य भाग आहेत. सृजनाचा इतिहास हा शोषणाचा इतिहास आहे, अशी मांडणी केली. मानव म्हणून नैसर्गिक न्याय, विवेक, सत्यनिष्ठा या मूल्यांची चर्चा केली. या परिषदेच्या समारोप समारंभास

प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून डॉ. मंगला खिचंकरा, डॉ. आरतीश्यामल जोशी यांची उपस्थिती होती. परिषदेचा समारोप प्रा. गीताजंजली बोराडे यांच्या अध्यक्षीय भाषणाने झाला. आपल्या भाषणात डॉ. बोराडे म्हणाल्या की, पुस्तकी ज्ञान आणि व्यवहार यात तफावत आहे. पुस्तकी ज्ञान प्रत्यक्ष व्यवहारात वापरताना अनेक अडचणी येतात.

या चर्चासत्रात विविध महाविद्यालयांतील जवळपास १०० हून अधिक प्राध्यापक व संशोधक विद्यार्थी उपस्थित होते. या चर्चासत्रास विद्यापीठाचे व्यवस्थापन परिषद सदस्य प्रा.डॉ.रविकिरण सावंत, प्राचार्य प्रा. डॉ.रामराव चव्हाण, प्राचार्य डॉ. शिवानंद सोनकांबळे, डॉ.राजेश करपे, उपप्राचार्य डॉ.वैशाली बागुल, उपप्राचार्य डॉ.बी.टी.पवार, उपप्राचार्य डॉ.विशाल साबणे, डॉ.विजय आहरे, डॉ.सुवर्णा पाटील, डॉ.अमोल म्हस्के, प्रा.रामदास पांचाळ, प्रा.राहुल चव्हाण यांची उपस्थिती होती.

## धाडसी क्रांतीकारक - मनोरंजन सेन गुप्ता

ज्योतिर्मय साहित्य

मनोरंजन सेन गुप्ता हे भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील एक धाडसी क्रांतीकारक होते. बाघा जतीन (जतींद्रनाथ मुखर्जी) यांच्या नेतृत्वाखाली मनोरंजन सेन गुप्ता यांनी ब्रिटिश शासनाविरुद्ध भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी लढा दिला आणि फाशीची शिक्षा भोगली. फाशी झालेल्या

क्रांतीकारकांपैकी एक महत्त्वाचे नाव म्हणजे मनोरंजन सेन गुप्ता. मनोरंजन सेन गुप्ता यांचा जन्म १८९८ मध्ये पूर्व बंगालच्या (आताचे बांगलादेश) फरीदपूर जिल्ह्यातील खैरभंगा गावी झाला. त्यांचे वडील हलधर सेन गुप्ता हे स्थानिक जमीनदारांकडे लेखाकार होते आणि इंग्रज शासनाच्या विरोधी

विचारांचे होते. वडीलांच्या या विचारांमुळे आणि घरातील चर्चांमुळे मनोरंजन सेन गुप्ता हे बालपणीच क्रांतीकारकांच्या संपर्कात आले. ते लाठी आणि तलवार चालवण्यात निपुण होते. त्यांचे मोठे भाऊ प्रफुल्ल सेन गुप्ता हे मदारीपूर हायस्कूलचे शिक्षक होते. तर दुसरे भाऊ चित्तरंजन सेन गुप्ता हे होमिओपॅथिक डॉक्टर आणि

स्वातंत्र्यसैनिक होते. वयाच्या १२-१३ व्या वर्षीच मनोरंजन गुप्ता हे मदारीपूर ब्राती समिती आणि नंतर मदारीपूर सदस्य झाले, जी जुगांतर पक्षाची मुख्य शाखा होती. पूर्णचंद्र दास यांच्या नेतृत्वाखाली त्यांनी या संघटनेत भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी क्रांतीकारी कारवाया सुरू केल्या. स्थानिक शेतकरी आणि विद्यार्थ्यांना एकत्र करून क्रांतीकारी संघटना उभी केलेल्या पूर्णचंद्र दास यांचे मनोरंजन गुप्ता हे अत्यंत प्रिय शिष्य होते. फरीदपूरमधील जमीनदार व ब्रिटिश संस्थावर हल्ले करून शस्त्रे, पैसा लुटण्यामध्ये आणि हा लुटलेला पैसा गदर



पार्टी तसेच बंगाल क्रांतीकारकांना पाठवण्यामध्ये पूर्णचंद्र दास यांच्याबरोबर मनोरंजन गुप्ता यांचा सहभाग होता.

फरीदपूर षडयंत्र म्हणून भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यात प्रसिद्ध असलेल्या प्रकरणाचे मनोरंजन सेन गुप्ता आणि त्यांचे गुरु पूर्णचंद्र दास हे प्रमुख होते. फरीदपूर षडयंत्र हे ग्रामीण बंगालमधील पहिले राजकीय डकेतीचे मोठे उदाहरण आहे. ज्या षडयंत्रामुळे हिंदू-जर्मन षडयंत्राला आर्थिक पाठबळ दिले गेले. फरीदपूर षडयंत्रामध्ये जमीनदार, ब्रिटिश कोतवाल आणि पोलीस स्टेशनवर हल्ले करण्यात आले. लुटलेला पैसा आणि शस्त्रे गदर पार्टी जी भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यासाठी अमेरिकेतून कार्यरत होती त्यांना तसेच बंगाल क्रांतीकारकांना दिली जात होती. तसेच शहरी भागातील स्वातंत्र्यलढ्यातील क्रांती खेडोपाडी पसरविण्यात मोठा सहभाग या फरीदपूर षडयंत्रामुळे झाला. मनोरंजन सेन गुप्ता आणि चित्प्रिय रायचौधरी यांच्या नेतृत्वात ब्रिटिश विश्वासपात्र बंगाली जमीनदारांच्या

घरावर हल्ले करण्यात आले. हे हल्ले यशस्वी झाल्यानंतर ब्रिटिश गुप्तहेर अधिकारी चार्ल्स टेगाटने याविरुद्ध मोठी यंत्रणा उभी करीत १९ डिसेंबर १९१३ रोजी पूर्णचंद्र दास, मनोरंजन सेन गुप्ता यांच्यासह इतरांना अटक करीत हा कट उघडकीस आणला. १९ डिसेंबर १९१३ ते २० एप्रिल १९१४ पर्यंत कोर्टाने त्यांना कठोर तुरुंगवासाच्या शिक्षा ठोठावल्या. तुरुंगातून सुटल्यानंतर मनोरंजन सेन गुप्ता हे बाघा जतीन गटात सामील झाले. या कालावधीत बंगालमध्ये फरिटपुर प्रकरणापासून ब्रिटिश प्रशासनाला खालच्या स्तरापासून हादरविण्याची सुरवात झाली.

हिंदू जर्मन षडयंत्रातील बंगालचे प्रमुख नेते बाघा जतीन होते. ज्यांनी जर्मन साम्राज्याच्या मदतीने ब्रिटिश राजवटीविरुद्ध सशस्त्र विद्रोहाची योजना आखली. १९१४ च्या महायुद्धात ब्रिटिश कर्मकुवत असताना बाघा जतीन यांनी कलकत्ता येथे जर्मन क्रॉऊन प्रिन्सशी संपर्क साधला. झालेल्या भेटीत बाघा जतीन आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यासाठी शस्त्रपुरवठा करण्याची मागणी प्रिन्स यांच्याकडे केली. जी जर्मन परराष्ट्र मंत्रालयाने बर्लिन

कमिटीमार्फत मंजूर केली. गदर पार्टी,बर्लिन कमिटी सोबत हिंदू-जर्मन षडयंत्र रचले. ओडिशा किनाऱ्यावर जर्मन हत्यारे उतरवण्याची योजना होती. रासबिहारी बोस उत्तर भारतात बंड करण्यासाठी मदत करत होते.यासाठी शस्त्र भरलेले मॅन्डेरिक जहाज जर्मनीकडून शांघाईहून बालासोर (ओडिशा)

किनाऱ्यावर उतरवण्याची योजना आखण्यात आली. यासाठी मयूरभंज जंगलात मनोरंजन सेन गुप्ता, निरेंद्रनाथ दास गुप्ता यांनी व इतरांनी तयारीही केली. कलकत्त्यातील १४ व्या राजपुर रेंजमेंटला बंड करवून मद्रास रेल्वे लाइन तोडणे, बंगाल काबीज करणे आणि पंजाब-मेरठ विद्रोहाशी जोडणे तसेच रासबिहारी बोस यांच्या पंजाब योजनेबाबत समन्वय साधणे अशा प्रकारच्या योजना आखण्यात आल्या होत्या.मॅन्डेरिक जहाज योजना ही बाघा जतीन आणि जुगांतर दलाची हिंदू- जर्मन षडयंत्रातील १९१५ सालची प्रमुख शस्त्र आयात योजना होती. या योजनेप्रमाणे जर्मनीकडून शस्त्रे भरलेले जहाज शांघाईहून बालासोर (ओडिशा) किनाऱ्यावर उतरवणे अशी होती.

ब्रिटिश गुप्तहेर चार्ल्स टेगाट यांने मनोरंजन सेन गुप्ता आणि पूर्णचंद्र दास यांच्या दरोडेखोर-यातून जुगांतर दलाशी त्यांचा असलेला संपर्क मिळविला. जर्मन परराष्ट्र मंत्रालयाचा बर्लिन कमिटीशी जो पत्रव्यवहार झाला होता तो मिळविण्यात यश मिळविले आणि तो ब्रिटिश

शासनाकडे उघड केला. सप्टेंबर १९१५ मध्ये बाळासोरजवळ ब्रिटिशांना ही योजना उघड झाली.मॅन्डेरिक जहाज शांघाई बंदरातून बाहेर पडताच चार्ल्स टेगाटच्या माहितीवरून बटावा बेटाजवळ ते जप्त करण्यात आले. ५०० रायफल्स, पिस्तुले आणि बॉम्ब जप्त करीत बाघा जतीन गटाची योजना उधळली गेली. तसेच चार्ल्स टेगाट यांने बाघा जतीन, चित्प्रियराय चौधरी, मनोरंजन सेन गुप्ता, निरेंद्रनाथ दास गुप्ता आणि ज्योतिषचंद्र पाल यांचा पाठलाग चालू केला.

बाघा जतीन,मनोरंजन सेन गुप्ता आणि इतर तिघा स्वातंत्र्य सैनिकांच्या शौर्याने ब्रिटिश अधिकारी चार्ल्स टेगाट भावुक झाले.हे क्रांतीकारकांचे कार्य बंगाल क्रांतीला प्रेरणा देणारे ठरले.या घटनेनंतर झालेल्या प्रेरणेने अनेक क्रांतिकारी गदर पार्टीत सामील झाले. या पाचही क्रांतीकारकांचे नाव बंगालच्या क्रांतिकारी इतिहासात अमर आहे. ब्रिटिश फाईल्स मध्ये या सर्वांचा उल्लेख 'अत्यंत धोकादायक क्रांतिकारक' असा आहे.विशेषतः मनोरंजन सेन गुप्ता यांनी अतिशय कमी वयात स्वातंत्र्यलाढ्यासाठी केलेली कामगिरी शाळा-कॉलेजमधील विद्यार्थ्यांना स्वातंत्र्यलढ्यात झोकून ब्रिटिश शासनाविरुद्ध आंदोलन करण्यासाठी प्रेरणादायी ठरली.

**आम्ही तुमचे पुस्तक प्रकाशित करू !**

प्रत्येक लेखकाचे एकच स्वप्न असते ते म्हणजे माझ्या कवितांचे, लेखांचे, कथांचे, कादंबरीचे पुस्तकात रूपांतर व्हावे व ते जास्तीतजास्त वाचकांपर्यंत पोहोचावे, मग हे स्वप्न आम्ही पूर्ण करू. उत्कृष्ट छापाई, साजेसे मुखपृष्ठ अगदी कमी वेळेत व अगदी बिनचूक. मग वाट कसली बघता तुमचे स्वप्न पूर्ण करा ज्योतिर्मय प्रकाशन सोबत. लगेच कामाला लागू व आम्हाला खाली दिलेल्या नंबरवर संपर्क करा. ज्योतिर्मय प्रकाशन

■ पुणे ■ छ. संभाजीनगर

**संपर्क : 7743 81 8559**

**ज्योतिर्मय**  
साहित्याचे विद्यापीठ

**A UNIQUE FRAME...**

**@sanjaydaramwar +91 98694 20337**

जात्यावरच्या  
ओव्या.....

वाटच्या वाटसरा  
नजर ठेव खाली  
जर, इरादा वेगळा  
तर, उरला ना वाली ||४८८||

वाटच्या वाटसरा  
मनी बाळग दरारा  
शिवबा माझा थोर  
भारी पडतो हजार ||४८९||

©® सौ. मनोरमा बोराडे  
छत्रपती संभाजी नगर  
मो. 70207 33758

आद्य क्रांतिकारक राजे  
उमाजी नाईक

ज्योतिर्मय साहित्य

इंग्रजांची सत्ता देशभर पसरत असताना अनेक संस्थानिक मांडलिकत्व स्वीकारत होते. अशा बिकट काळात उमाजी नाईकांनी ४ फेब्रुवारी १८३१ रोजी इंग्रजांविरुद्ध ऐतिहासिक जाहीरनामा प्रसिद्ध केला. हा जाहीरनामा केवळ कागदाचा तुकडा नव्हता; तो स्वराज्याच्या पुनरुज्जीवनाची गर्जना होता. त्यात त्यांनी स्पष्ट शब्दांत आवाहन केले होते, इंग्रज अधिकारी जिथे दिसतील तिथे ठार मारा.

कंपनी सरकारला दिला जाणारा कर तात्काळ बंद करा. युरोपियन मालमत्तांची होळी करा. हिंदू असो वा मुसलमान सर्वांनी एकत्र येऊन इंग्रजांना देशाबाहेर हाकलून द्या.

उमाजींना दोन वेळा इंग्रज सरकारने पकडले आणि तुरुंगात डांबले. एकदा त्यांना एक वर्षाची सक्तमजुरीची शिक्षा झाली आणि दुसऱ्यांदा सात वर्षांची. परंतु या काळाचा त्यांनी शिकण्यासाठी वापर करून घेतला. या काळात ते लिहिणे वाचणे शिकले आणि तुरुंगातून बाहेर आल्यानंतर त्यांचा इंग्रजांविरुद्धचा संघर्ष अधिकच धारदार झाला.

आपल्या शक्तीचा उमाजींनी कधीही गैरवापर केला नाही. सामान्य जनतेला त्रास देणे तर दूरच; उलट ते गरिबांचे कैवरी बनले. त्यामुळेच इंग्रज अधिकाऱ्यांची झोप उडाली. उमाजींना पकडण्यासाठी इंग्रज सरकारने जंग पछाडले; परंतु ते त्यांच्या हाती लागत नव्हते.

अखेर इंग्रजांनी फितुरीचा मार्ग स्वीकारला. काही लोकांना पैशाचे आमिष दाखवून फितवण्यात आले. या गद्दारीमुळे उमाजी नाईकांना पकडून इंग्रजांच्या स्वाधीन करण्यात आले.

उगवतीचे रंग



विश्वास देशपांडे  
चाळीसगाव  
मो. ९४०३७४९३९२

त्यानंतर इंग्रजांनी उमाजींवर लुटमारी, खंडणी व इंग्रजी सत्तेविरुद्ध बंड अशा अनेक आरोपांचा खटला चालवला. अखेर पुणे येथे ३ फेब्रुवारी १८३४ रोजी त्यांना फाशी देण्यात आली.

फासावर चढवताना इतिहास थरारलाफाशीचा दोर एकदा नाही, तर दोनदा तुटला. खंडेरायाचा भंडारा ताईत रूपाने त्यांच्या दंडावर असेपर्यंत मृत्यूही त्यांना स्पर्श करू शकत नव्हता. अखेर तो ताईत तोंडप्यात आला आणि उमाजी नाईक हसतमुखाने भारतमातेच्या चरणी अर्पण झाले.

एकोणिसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस महाराष्ट्रातील इंग्रज सत्तेविरुद्ध तळागाळातील लोकांकडून घडून आलेला हा पहिला संघटित क्रांतिकारी प्रयत्न होता.

उमाजी नाईक हे केवळ बंडखोर नव्हते; ते स्वराज्य आणि स्वधर्माच्या रक्षणासाठी पेटलेली एक धगधगती मशाल होते. 'माझा देश आणि माझा धर्म' यासाठी बलिदान देण्याची त्यांची वृत्ती आजही आपल्याला राष्ट्रभक्तीचा खरा अर्थ शिकवते. त्यांच्या बलिदानदिन माघ शुद्ध द्वितीयेला या आद्य क्रांतिवीरांच्या स्मृतीस त्रिवार बंदन. (आंतरजालावर मिळालेल्या माहितीवर आधारित )

\*\*\*\*\*



ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः  
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः  
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः



दासबोध स्तवन



उज्वला धर्माधिकारी,  
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

बध्दमुक्तनिरूपण

ज्योतिर्मय साहित्य

(दशक ७ समास ६)  
आत्मस्वरूपाचे वर्णन करण्यासाठी सारासार विचार करावा लागतो. तो विचार शब्दांत मांडता यावा लागतो. त्यासाठी ग्रंथाचे वाचक मन चिंतन करावे लागते. चूक असेल तर ते सोडून द्यावे लागते. कारण चुकीच्या गोष्टींना वेद, उर्ध्वनिषदांमध्ये अजिबात थारा नाही. सतत सत्याश्रयाचा आधार घ्यावा. विषय समजून देण्यासाठी चराचर विश्व शोधून योग्य दृष्टांत द्यावे लागतात. मी दासबोधाचे लिखाण करण्यासाठी प्रा.के.वी. बेलसरे सरांचा दासबोध संदर्भ ग्रंथ घेतला आहे त्यासाठी मी मा, बेलसरे सरांची शतशः ऋणी आहे.

आत्मस्वरूपाचे वर्णन करण्यासाठी सारासार विचारांची बैठक तयार असलीच पाहिजे. मुक्त पुरुष अध्यात्म विषय सांगताना क्षणभर ब्रह्माकार होतो. थोडावेळ आपल्या अवतीभोवती च्या जगाला विसरतो. विश्व शोधतो आणि आपले लिखाण अनेक योग्य उचित दृष्टांतांनी सहजसुंदर बनवतो. स्वतः शुक्राने एवढा मोठा भागवत ग्रंथ सांगितला त्याच्या जवळ ब्रह्माचे ज्ञान होते.

थोडक्यात काय तर नुसते रात्रंदिन पडून न रहाता चालता बोलता व्यवहार करता, सद्गुरूंच्या विचारसरणीवर जीवनातील कर्मे केली, त्यांच्या ज्ञानकलेवर चालले तर सायुज्यमिक्त प्राप्त होऊ शकते.



श्री ब्रह्मचैतन्य  
गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

खरोखर, भगवंताच्या कृपेशिवाय बाकी गोष्टी असून वा नसून सारख्याच आहेत. एखादी मुलगी लग्न होऊन सासरी गेली; तिथे सामू, सासरा, दीर, नणंद, जावा वगैरे सर्व लोकांशी तिचे चांगले आहे, पण नवऱ्याशी मात्र पटत नाही, तर तिला खरे सुखसमाधान मिळणार नाही. परंतु समजा, नवऱ्याशी चांगले आहे पण इतरांशी तितकेसे ठीक नाही, तर

भगवंताची कृपा

तिचे अडणार नाही. तसेच एखाद्याच्या आजारात पैसा, डॉक्टर, औषधे, माणसांची मदत वगैरे सर्व गोष्टी अनुकूल आहेत, पण त्यात भगवंताच्या कृपेचा हात नसेल तर सर्व व्यर्थ आहे. याच्या उलट, भगवंताची कृपा आहे, पण इतर गोष्टींचा अभाव आहे, तरी काम भागते. म्हणून सर्व बाबतीत भगवंताच्या कृपेची गरज आहे; आणि ती मिळविण्याकरिता, त्याचे स्मरण हाच एक मार्ग आहे. समजा, एखादी कुरूप मुलगी आहे. पुष्कळ ठिकाणी तिला दाखविली पण ती नापसंत झाली; नंतर एकाने तिला पाहिली आणि एकदम पसंत आहे म्हणून सांगितले. ती पसंत झाली की सौभाग्याचे सर्व गुण जसे तिच्यामध्ये येतात, त्याप्रमाणे ज्याच्यावर भगवंताची कृपा झाली त्याचे काम पूर्ण झाले; मग त्याने किती पाप आणि पुण्य केले आहे हे कोण पाहतो !

भगवंताची कृपा सर्वांवर, अर्थात् आपल्यावरही आहेच. आपल्यावर कृपा आहे अशी आपली खात्री झाली की ती प्रकट होते. कृपा म्हणजे भगवंताशी एकरूपताच. 'मी पिईन तर आईचेच दूध पिईन' असे म्हणून वासरू गाईला दुसऱ्या मारते आणि गाय त्याला पाजते; त्याप्रमाणे आपण भगवंताशी

अनन्यतेने वागले आणि त्याचे नामच मागितले तर तो कृपा करतोच करतो. आपल्याला हव्या त्या गोष्टी देण्यामध्ये भगवंताची खरी कृपा नसून, असेल त्या परिस्थितीमध्ये आपले समाधान टिकणे ही त्याची खरी कृपा होय. 'भगवंता ! तू माझ्यावर कृपा कर,' असे सांगणे म्हणजे 'मी कृपेला लायक नाही त्या माझ्यावर तू कृपा कर' असे म्हणण्यासारखेच आहे. जो लायक नाही त्याच्यावर कृपा कशी होईल ? ज्याप्रमाणे डोंगरावर आपण शब्द काढला तर त्याला उत्तर म्हणून आपलाच शब्द प्रतिध्वनिरूपाने येतो, त्याप्रमाणे भगवंताच्या प्रार्थनेचा प्रतिध्वनी त्याच्या कृपारूपाने येतो. भगवंताच्या कृपेचेच त्याचे नाम आपल्या मुखात येते. भगवंताची कृपा आपल्यावर आहेच असे म्हणावे. ती काम करीत असतेच, आपणच आपल्या शक्तीने ती झाकून टाकू नये. पुष्कळ केलेले देखील शक्तीने व्यर्थ जाते. आपण नाम सोडणार नाही हे नक्की ठरले की आपली वृत्ती निःशंक होते. जे भगवंताचे आहेत ते अहेतुक नाम घेतात. कोणत्याही परिस्थितीत, कोणत्याही काळात आणि वाटेल त्या अवस्थेत घेण्यासारखे एक भगवंताचे नामच तेवढे आहे.



श्री क्षेत्र नैमिष्यारण्य  
भागवत कथा व  
हरिनाम सप्ताह

भागवत कथाकार :  
आदरणीय श्री चैतन्य महाराज देगलूरकर  
कथेचे श्रवण करताना धावते संकलन  
मधुकर बोरीकर 9403061886

दिवस पहिला

श्रीकृष्ण गोविंद हरे मुरारी हे नाथ नारायण वासुदेव सदचींदररूपाय..  
श्री क्षेत्र नैमिष्यारण्य येथे आज कथेला प्रारंभ करीत आहोत.

आपणा सर्वांचे मनःपूर्वक स्वागत. नैमिष्यारण्य इथे मराठी मधून कथा आहे, तर काहीं लोकांना असा प्रश्न पडतो की? कथा मराठीतून ऐकायची तर इतके दूर का जावे? इथेच आपल्या गावी ती ऐकली तर चालणार नाही का?

याचे कारण असे की ही कथा तिथेही करता आली असती. याचं असं आहे

छत्रपती शिवाजी महाराजांचे चरित्र घरी बसून वाचणे आणि ते रायगडावर वाचणे यात फरक आहे की नाही? तसे भागवतांची कथा ज्या मातीत घडली. जिथे प्रथम, घडलेली कथा शुक मुनी सांगायाला प्रवृत्त झाले, ती दिव्य कथा इथे या मातीत घडली. इथेच 88000 ऋषीमुनींनी ती प्रथम श्रवण केली.

आपण सर्वत्र, घरी सुद्धा ज्ञानेश्वरीचे पारायण करतो, पण ते आळंदीला करण्यात वेगळेच महत्त्व आहे.

तक्रार करीत परमार्थ करणे हे योग्य नाही. आपण इथे हरिपाठ, भजन करणार आहोत. हे वीना तक्रार करण्यात यावे. हे अलौकिक क्षेत्र आहे.

भागवतांच्या 9 व्या स्कंधात ईश कथेत ही लक्षणे प्रकट झाली. नियमन करण्याचे सामर्थ्य ज्यात आहे तो तो त्याचा ईश्वर असतो. धुवाचे चरित्र इथे येते.त्यांनी 36000 वर्षे राज्य केले. जर भरत 1 कोटी वर्षे राज्य करतात. जेव्हा इतके राज्य केल्यावर ही राजे आपले राज्य त्याग करून वनात निघून जातात. सत्तेचा मोह फार असतो. त्यांनी राज्य करताना ज्या निर्मम पद्धतीने राज्य केले व एका विवाक्षित क्षणी राज्य, सत्ता, धन मुलाचे हाती सोपवून त्यागले. त्यांना सर्व अनुकूलता होती पण आपल्या स्वतःचे कल्याण साधण्या साठी या सुखापासून अलिप्त होत, त्यांनी वनात ईश साधने साठी सर्व भौतिक सुख त्यागले.

भरताने पूर्ण भारत वर्षावर राज्य केले आपले 2bhk एकडेच राज्य आहे. आपणही हे त्यागून इथे नैमिष्यारण्यात कधी तरी आले पाहिजे. हे अवघड आहे.



आरोग्य संजीवनी

स्मार्टफोनमुळं जागी राहत आहेत किशोरवयीन मुलं

ज्योतिर्मय साहित्य

किशोरवयीन मुलांना किमान दहा तासांची झोप आवश्यक आहे. पण, ५० टक्के मुलांना ती मिळत नाही असं एनएचएसनं म्हटलं आहे. खरंतर बेडरूममध्ये आराम करायला हवा पण त्या ठिकाणी लॅपटॉप, मोबाइल यांचं वास्तव्य असतं.

रोज जीभ दाखवा व रोग मुक्त व्हा

“अल्झायमर“ – स्मरणशक्ती जाणारा आजार....

वयाच्या ५० व्या नंतर आपण अनुभवू शकतो अनेक प्रकारचे आजार.

परंतु ज्याची मला सर्वांत जास्त काळजी आहे तो म्हणजे अल्झायमर. कारण मला माझा सांभाळ करता येणार नाही आणि, कुटुंबातील सदस्यांना पण खूप असुविधा होईल.

एक दिवस, माझा मुलाने मला सांगितले की, त्याच्या एका डॉक्टर मित्राने त्याला जिभेचा एक व्यायाम शिकवला आहे.

अल्झाइमर न होण्यासाठी हा जिभेचा

व्यायाम प्रभावी आहे तसेच या व्यायामाचे इतरही फायदे आहेत, जसे...

- १) शरीराचे वजन संतुलित ठेवणे.
- २) रक्तदाब संतुलित ठेवणे.
- ३) मेंदूत रक्त गोठण्याची शक्यता कमी करणे.
- ४) दमा कमी करणे.
- ५) जवळची दृष्टी चांगली करणे.
- ६) कान गुंजने कमी करणे.
- ७) घसा कमी खराब होणे.
- ८) खांदा / मान यांचा संसर्ग कमी होणे.
- ९) झोप चांगली लागणे.

व्यायाम अगदी सोपा आणि शिकण्यास सुलभ आहे.

दररोज सकाळी, खाली दिल्या प्रमाणे व्यायाम करा.

संकलन –  
डॉ. प्रमोद डेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)  
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.  
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक  
संपर्क – ९२ ७९ ६६९ ६६९

आपली जीभ बाहेर काढा आणि १० वेळा डावीकडे उजवीकडे हलवा.

मी दररोज हा व्यायाम करण्यास प्रारंभ केल्यापासून, माझ्या आठवण

शक्तीमधे सुधारणा झाली. माझे डोके हलके आणि ताजेतवाने वाटायला लागले आणि इतर सुधारणाही आहेत.

१) जवळचे नीट दिसायला लागले

२) शरीर संतुलन राहायला लागले. ३) तब्येत व्यवस्थित राहणे

४) चांगले पचन. ५) सर्दी खोकला कमी होणे

मी अधिक सामर्थवान आणि चपळ झालो.

टिप  
जिभेच्या व्यायामामुळे अल्झायमर नियंत्रित आणि प्रतिबंधित होण्यास मदत होते. वैद्यकीय संशोधनात असे आढळले आहे की, जिभेचा ब्रेनशी संबंध आहे. जेव्हा आपण म्हातारे आणि अशक्त होतो, तेव्हा प्रथम चिन्ह दिसून येते की, आपली जीभ ताडत होते आणि बऱ्याचदा आपण जीभ चावतो.

जिभेचा वारंवार व्यायाम मेंदूला उत्तेजित करेल, आपले विचार संकुचित होण्यापासून कमी करण्यात आणि अशा प्रकारे एक स्वस्थ शरीर मिळविण्यात मदत करेल.

# राष्ट्रनिर्मितीमध्ये कामगार शक्तीचे योगदान सर्वोपरि - केंद्रीय कामगार मंत्री डॉ. मनसुख मांडवीय

**भारतीय मजदूर संघाच्या २१ व्या त्रैवार्षिक अखिल भारतीय अधिवेशनाचे पुरी येथे भव्य उद्घाटन**



**ज्ञोतिर्मय साहित्य**  
पुरी (ओडिशा) "राष्ट्राच्या पुनर्निर्माण व विकास प्रक्रियेत कामगार वर्ग आणि युवा शक्तीचे योगदान अत्यंत महत्त्वाचे आहे.भारताला विकसित राष्ट्र बनविण्याचे स्वप्न कामगार आणि युवाकांच्या कष्ट,क्षमता व समर्पणातूनच साकार होऊ शकते," असे प्रतिपादन केंद्रीय कामगार व रोजगार मंत्री डॉ. मनसुख मांडवीय यांनी केले आहे.

पुरी येथील स्व.ओमप्रकाश अग्रवाल सभागृहात शुक्रवार, दिनांक ६ ते ८ फेब्रुवारी रोजी आयोजित देशातील क्रमांक एक कामगार संघटना असलेल्या भारतीय मजदूर संघाच्या २१व्या त्रैवार्षिक राष्ट्रीय अधिवेशनाच्या उद्घाटन प्रसंगी ते प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलत होते.

डॉ. मांडवीय पुढे म्हणाले की, "भारत हा नेहमीच सामर्थ्यशाली आणि सक्षम राष्ट्र राहिला आहे. मात्र दीर्घकाळ परकीय सत्तेखाली राहिल्यामुळे देशाची तेजस्विता काही काळ मंदावली होती.

आज पुन्हा एकदा कामगार आणि युवा शक्तीच्या जोरावर भारताला सशक्त करण्याचे कार्य जोमाने सुरू आहे. निश्चितच भारत पुन्हा जगत उजळून निघेल," असा विश्वास त्यांनी यावेळी व्यक्त केला.

भारतीय मजदूर संघाने सातत्याने कामगारांच्या हितासाठी कार्य केले असून, संघटनेने केंद्र सरकारला दिलेल्या अनेक महत्त्वाच्या सूचना गांभीर्याने विचाराधीन असल्याचे त्यांनी सांगितले.या अधिवेशनामधील प्रतिनिधीमार्फत येणाऱ्या सर्व सूचनांनाही प्राधान्य देण्यात येईल, अशी ग्वाही यावेळी त्यांनी दिली.भारतीय मजदूर संघ ही केवळ भारतातीलच नव्हे, तर जगातीलही एक मोठी कामगार संघटना असल्याचे गौरवोद्गार त्यांनी काढले.

"केंद्र सरकारने लागू केलेल्या नवीन कामगार कायदांचा उल्लेख करताना डॉ.मांडवीय म्हणाले की,या कायदांमुळे लैंगिक भेदभाव नष्ट होतो,समान कामासाठी समान वेतनाची हमी मिळते

तसेच आरोग्य व सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित होते. हे कायदे सर्व कामगारांच्या हिताचे असून "नव्या भारताच्या" उभारणीत मोलाचे ठरणार आहेत. कामगारांच्या कल्याणासाठी सरकार कटिबद्ध असून विकासाच्या प्रवासात कोणीही मागे राहणार नाही",असे त्यांनी स्पष्ट केले.

या वेळी भारतीय मजदूर संघाचे अखिल भारतीय अध्यक्ष हिरण्मय पंड्या यांनी अध्यक्षीय भाषणात संघटनेच्या वाटचालीचा आढावा घेतला." भारतीय मजदूर संघ देशातील क्रमांक एक कामगार संघटना बनली असून, आंतरराष्ट्रीय स्तरावर अनेक कामगार संघटनांशी मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित केल्याचे त्यांनी सांगितले. "एल २०" मंचाचे नेतृत्व करण्याचा मान भारतीय मजदूर संघाला मिळाला असून,एकसंघ राहून ७० वर्षे पूर्ण करणारी व कामगार हिताचाच विचार करणारी ही एकमेव संघटना असल्याचा त्यांनी अभिमान व्यक्त केला.भविष्यातील कामगार

क्षेत्रातील आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी भारतीय मजदूर संघाची भूमिका अधिक प्रभावी राहिल" असेही त्यांनी यावेळी प्रतिपादन केले.

तीन दिवसीय राष्ट्रीय अधिवेशनाची सुरुवात ध्वजारोहण व दीपप्रज्वलनाने झाली.व्यासपीठावर राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे अखिल भारतीय कार्यकारिणी सदस्य बी. भाग्य्या, शिवातील एफ एन आर पी ( ) संघटनेचे अध्यक्ष सर्गेई चेनॉ गायेव,आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या (आय.एल.ओ ) प्रतिनिधी सुश्री मिसिको मियामोटो, भारतीय मजदूर संघाचे संयुक्त महामंत्री सुरेंद्र पांडेय उपस्थित होते.

अधिवेशनाचे संचालन अखिल भारतीय महामंत्री रवींद्र हिमते यांनी केले, तर स्वागतपर भाषण भारतीय मजदूर संघाचे ओडिशा अध्यक्ष बादल महाराणा यांनी केले.

या राष्ट्रीय अधिवेशनात देशातील २८ प्रांतांमधून सुमारे २,५०० प्रतिनिधी सहभागी झाले आहेत. महाराष्ट्राकडून अधिवेशनात केंद्रीय पदाधिकारी, प्रदेश

कार्यकारणी सदस्य, असे १९८ पदाधिकारी प्रदेश अध्यक्ष अनिल दुमणे व सरचिटणीस किरण मिलगौर यांच्या नेतृत्वात सहभागी झाले आहेत.

कामगारांच्या समस्यांबाबत, कंत्राटी कामगारांबाबत अत्यंत महत्त्वपूर्ण मागणींबाबत प्रस्ताव पारित करण्यात येणार आहेत. अशी माहिती अखिल भारतीय ठेका मजदूर महासंघ सरचिटणीस सचिन मंगळे यांनी कळविण्यात आले आहे.

ब्राझील,रशिया,नेपाळ, इंडोनेशिया, चीन आदी देशांतील कामगार संघटनांचे प्रतिनिधीही उपस्थित आहेत. कार्यक्रमाच्या प्रारंभी सरस्वती शिशु निकेतन, पुरी येथील विद्यार्थ्यांनी "वंदे मातरम्" सादर केले. संपूर्ण परिसरात "भारत माता की जय", "देश के हित में करेंगे काम", "काम का लेंगे पूरा दाम" अशा देशभक्तीपर घोषणा तुमुतुमू गेला होता.

## सोपा आणि यम्मी आईस्क्रीम केक

**ज्ञोतिर्मय साहित्य**  
डिझार्ट ही गोष्टच इतकी गोड आहे ना,की सर्वांनाच ती अगदी मनापासून आवडते. अगदी लहान मुलांपासून आजोबा,आजी सुद्धा हे तितक्याच मजेने आस्वाद घेत असतात. अगदी बाराही महिने वेगवेगळी नवनवीन डिझार्ट्स आपण बनवत असतो,हॉटेल्स मध्येही खात असतोच. आज आपण एक असेच मस्त डिझार्ट बनवून सगळ्यांना थंडगार करूया. चला तर मग!

**साहित्य:**  
४ साध्या ब्रेडचे स्लाईस, दीड वाटी फुलक्रीम दूध,जवळपास अर्धीवाटी पिठी साखर साखर ,८...१० थेंब व्हॅनिला इसेन्स, दोन चमचे मिल्क पावडर किंवा फेटलेली मलाई, पाव वाटी



फ्रेश क्रीम, दिड वाटी थंड व्हिपींग क्रीम, काजू,बदाम,पिस्ते यांचे पातळ काप, केशर काड्या.  
कृती:  
प्रथम ब्रेडच्या कडा काढून स्लाईस मिक्सर

मधून फिरवून एकदम बारीक करावा. एकदम ताजा ब्रेड असेल तर स्लाईस आधी डिश मध्ये पसरून ठेवले आणि मग मिक्सरमधून काढले तर छान बारीक पावडर बनते आणि ती मिक्स करायला जास्त सोपी होते. आता मिक्सरच्या मोठ्या भांड्यामध्ये दूध घालून त्यात पिठीसाखर घालावी. आता त्यात ब्रेडची पावडर, व्हॅनिला इसेन्स, मिल्क पावडर, आणि फ्रेश क्रीम घालून मस्त फिरवून एकजीव करून घ्यावे.



**सौ. स्नेहा मुस्सरी,**  
पुणे

आता हे मिश्रण एका लांबट आकाराच्या,केक मोल्ड मध्ये किंवा काचेच्या ओव्हनच्या भांड्यात काढावे. आता व्हिपींग क्रीम घालून वरून ड्राय फ्रुट्सचे काप,केशर काड्या घालव्यात. शेवटी अल्युमिनियम फॉइलने किंवा बटर पेपर ने घट्ट तोंड बंद करावे. व ते सेट होण्यासाठी ३...४ तास फ्रीझ मध्ये ठेवावे. नंतर बाहेर काढून सेट झाल्याची खात्री झाली की सुटिने त्याचे काप करावेत व सव्हिँग डिश मध्ये काढून थंडगार सव्ह करावे.

## चुडाराम बल्हारपुरे नटसम्राट पुरस्काराने सन्मानित

**जत्रा घडली नागोबाची या महानाट्यास पुरस्कार प्रदान**



**ज्ञोतिर्मय साहित्य**  
गडचिरोली : गोंदिया येथील संथागार सामाजिक सभागृहात मातोश्री जिजाऊ बहुउद्देशीय सामाजिक शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था अर्जुनी/मोरगाव या संस्थेच्या वतीने १ फेब्रुवारीला झाडीपट्टीतील प्रसिद्ध नाटककार चुडाराम बल्हारपुरे यांचा सपत्नीक सत्कार करण्यात आला.

अखिल भारतीय मातोश्री जिजाऊ परिवर्तन मराठी साहित्य संमेलनाचे वतीने दरवर्षी राज्य स्तरीय उत्कृष्ट वांङ्मय स्पर्धा आयोजित करण्यात येते. व पुरस्कार प्राप्त साहित्यिकांना संस्थेच्या वार्षिक साहित्य संमेलनात उत्कृष्ट साहित्यिक पुरस्काराने सन्मानित करण्यात येते.

नाटकास यंदाचा उत्कृष्ट नाट्यलेखनाचा नटसम्राट पुरस्कार- २०२६ प्रदान करण्यात आला. गोंदिया येथील संथागार सभागृहात झालेल्या भव्यदिव्य पुरस्कार वितरण सोहळ्यात कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. संजय निंबेकर, प्रसिद्ध साहित्यिक प्रा. मिलिंद रंगारी, झाडीबोली साहित्यिक मुरलीधर खोटेले, सौ. इंद्रकला बोपचे यांचे हस्ते, अखिल भारतीय मराठी साहित्य परिषदेच्या अध्यक्ष व साहित्यिक प्रा. छाया बोरकर इ. मान्यवरांच्या उपस्थितीत हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. या पुरस्काराचे स्वरूप रोख रक्कम, शाल, सन्मानचिन्ह व सन्मानपत्र असे आहे.

चुडाराम बल्हारपुरे यांच्या या यशाबद्दल पद्मश्री डॉ. परशुराम खुणे, प्रा. अरुण बुरे, योगेश गोहणे, रमेश निखारे, प्रा.डॉ.श्याम मोहरकर, प्रा. डॉ. जनबंधू मेथ्राम, प्रा.डॉ. योगीराज नगराळे, नाट्यश्रीचे दादा चुधरी, दिलीप मेथ्राम, राजेंद्र जरकर, डॉ. दिपक चौधरी, प्रा. नवनीत देशमुख (साहित्यिक), मधुश्री प्रकाशनचे पराग लोणकर (प्रकाशक), इतर साहित्यिक व कलावंतांनी

**मूल मराठी लेखक-सचिन वसंत पाटील हिन्दी भावानुवाद-डॉ. मीना श्रीवास्तव**

## मेहनत की रोटी

**आगे.....**  
बाबा ने कहीं से पैसे लाए होंगे, हमारे लिए कुछ खाने की चीजें लाए होंगे, इसी उम्मीद से बच्चे उसकी बाट जोहते रहते। लेकिन हताशा में डूबकर पैरों को घसीटते आते विनायक गली के छोर पर देखकर पत्नी और बच्चे समझ जाते कि उसके पास अभी भी उनका पेट पालने के लिए कोई नौकरी नहीं है। पैसों का भी कोई ठिकाना नहीं है। पर उनके मुँह से एक भी शब्द नहीं निकलता था। जो भी छोटा बड़ा निवाला रसोई में होता उसे मिल बांट कर पानी के साथ पेट में धकेलते। इस विपन्नावस्था में विनायक को एक भयानक लत लग गई। वह हर सुबह-शाम टपरी पर जाने लगा। उसने टपरीवाले मालिक से दोस्ती करते हुए उसके साथ मटका जुआ खेलना शुरू कर दिया। उसकी सोच अब पक्की हो चुकी थी कि झटपट पैसा कमाने का यही एकमात्र तरीका था। खेती और नौकरी से तो यह कई गुना बेहतर था। आज की महंगाई के दौर में, एक रुपये के बदले साठ रुपये मटके के सिवाय ऐसे झटपट मिलने वाले और कोई सौदेबाज हैं ही नहीं।

और तिसपर इसमें जोखिम भी कम है। अगर मैं दस रुपये दांव पर लगाऊँ, तो उसमें से छह तो निश्चित रूप से वापस मिल ही जाएंगे। अब तो विनायक का दृढ़ मत हो गया कि, मटका जुए के आलावा उसके पास अपने परिवार को गरीबी से बाहर निकालने का कोई और विकल्प नहीं है। लेकिन विनायक को इस बात का रती भर भी एहसास नहीं हुआ कि, यह तो अमीर बनने की उम्मीद में धीरे-धीरे गरीब होने का एक खतरनाक और गलत रास्ता था। हताशा के घेरे से बाहर निकलने की आशा में वह आंकड़ों के जाल में उलझ कर दांव पर दांव लगाए जा रहा था, इस उम्मीद में कि उसे चार पैसे मिल जाएंगे। पहले दिन जब उसने मटके के आंकड़ों पर पैसे लगाए तब उसे दस रुपये की लागत पर सवा सौ रुपये मिले। यह देखकर उसकी खुशी का कोई ठिकाना नहीं रहा। आई हुई सारी धनराशि उसने फिर आंकड़ों पर लगा दी। अब तो दिन रात वह आंकड़ों के बारे में ही सोचता रहता। उसके दिलो-दिमाग में आंकड़े इस कदर धूम मचाने लगे कि उनके आलावा उसे कुछ और नजर ही नहीं आता। क्रमशः .....

**ज्ञोतिर्मय**  
Mutual Fund Online  
Sahihai...  
**म्युच्युअल फंड ऑनलाईन**  
विनोद शिराळकर 9325383999

**◆ NFO न्यू फंड ऑफर ◆**  
पुढे.....  
■ NFO मध्ये गुंतवणूक करावी का? नवकीच करावी. कारण तुम्ही (सर्व युनिट धारकांनी) जमा केलेला पैसा हा काही ठराविक कालावधी मध्ये टप्प्याटप्प्याने गुंतवणूक केला जातो... इतर फंडाना ही सवलत नसते. पण केवळ ₹ १० ला युनिट मिळत आहे म्हणजे तो स्वस्त आहे, असा विचार करणे चुकीचे ठरू शकते. NFO बाबत काही गोष्टी लक्षात ठेवणे गरजेचे आहे:  
■ ट्रॅक रेकॉर्ड नसतो : हा फंड नवीन असल्याने त्याची मागील कामगिरी कशी आहे, हे आपल्याला माहित नसते.  
■ वेगळेपण: जर हा फंड अशा एखाद्या क्षेत्रात गुंतवणूक करणार असेल जो तुमच्या पोर्टफोलिओमध्ये नाही, तर आणि एखादे रेप्युटेड फंड हाऊस हा NFO आणत असेल तर त्याचा विचार अवश्य करावा.  
> टीप: गुंतवणूक करण्यापूर्वी फंड हाऊसची प्रतिष्ठा आणि 'फंड मॅनेजर' चा अनुभव नक्की तपासा. अनेकदा नवीन NFO पेक्षा जुन्या, अनुभवी फंडमध्ये गुंतवणूक करणे अधिक सुरक्षित असते. तुम्हाला सध्या बाजारात उपलब्ध असलेल्या काही नवीन NFO ची माहिती हवी आहे का? हो.... तर मग मला फोन करा.

**आम्ही तुमचे पुस्तक प्रकाशित करू !**  
प्रत्येक लेखकांचे एक स्वप्न असते ते म्हणजे माझ्या कवितांचे, लेखांचे, कथांचे, कादंबरीचे पुस्तकात रूपांतर व्हावे व ते जास्तीतजास्त वाचकांपर्यंत पोहोचवे, मग हे स्वप्न आम्ही पूर्ण करू. उत्कृष्ट छपाई, साजेसे मुखपृष्ठ अगदी कमी वेळेत व अगदी बिनचूक. मग वाट कसली बघता तुमचे स्वप्न पूर्ण करा ज्योतिर्मय प्रकाशन सोबत. लगेच कामाला लागू व आम्हाला खाली दिलेल्या नंबरवर संपर्क करा. ज्योतिर्मय प्रकाशन  
■ पुणे ■ छ. सभाजीनगर  
**संपर्क : 7743 81 8559**

साहित्यिक मित्रांनो, आता लिहा विनाशस्त कारण आता तुमच्या साहित्याला प्रकाशित करण्यासाठी आले आहे एक भव्य व्यासपीठ  
**ज्ञोतिर्मय**  
साहित्याचे विद्यार्थी  
"ज्योतिर्मय" साहित्याचे विद्यार्थी.  
साहित्यावरील प्रत्येक घटना, कथा, कविता, लेख, परीक्षण, पुरस्कार, संमेलन प्रत्येकाची नोंद आम्ही घेणार, मग विचार कसला करता! हो जाओ शुरु....  
या व्यासपीठावर तुमचे सर्वांचे स्वागत आहे.  
- संजय व्यापारी, संपादक 7743918559  
ज्योतिर्मय-साहित्याचे विद्यार्थी

**ऑनलाईन औषधोपचार**  
आता सर्वकडी झाले आहे ऑनलाईन मा आजारपणात घात परवरसल्या औषधोपचार घ्या. कुठेही जगापाठी परत नाही. केवळ १ पैया वाचवा 100 % काबोधीर इलाक, पुस्तोरो, पावीरक कळक, क्यया गोष्टी कोणालाही सांगण्यास काज वाटते अशा वेळेस फक्त फोवर सुची तुमचा आजार सांगू शकता व त्यावर आधुनिक पद्धतीने हमाखाव उपय केता जाईल. पोस्टाने औषध पाठविल्या जातील, प्रसिद्ध आयुर्वेदाचार्य डॉ. संजय ए एच, 37 वर्षाचा अनुभव, 200 पैया अधिक पुरस्कार प्राप्त, 2 आर्यापेक्षा अधिक विविध लैंगिक समस्यास रणणार खास्ती उपचार, आतपर्वत ५, ऑनररी डॉक्टरेटच्या पदव्या देउन विविध संस्थांनी त्यांना सन्मानित केलेने आहे. त्यांच्या या कार्याची नोंद लंडन बूक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, औषधसिक बूक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, एचियन बूक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, हुज-हु-हुन एशिया रेकॉर्ड्स मध्ये विक्रमी नोंद झालेली आहे. सेक्स विषयक कोणताही प्रॉब्लेम असेी फक्त एकदा फोन करत व मार्गदर्शन घ्या. व तुमचे प्रश्न सोडवा.  
**Dr Shaikh A H - 98606 99906**

# दवाखाना मलेरिया (५)

## ज्योतिर्मय साहित्य

नमस्कार मैत्रिणो!  
मंडळी, औषधांच्या अनैतिक

मानवी प्रयोगाविषयी अजून थोडे विस्ताराने लिहिते. आपल्याला माहिती असेलच की नाझी फौजांनी छळछावण्या उभारून पाशवीपणाच्या सर्व मर्यादा ओलांडल्या. यातील एक दुर्दैवी प्रकार म्हणजे मलेरियाकरता प्रभावी औषधांची जर्मनी येथील दाचाऊ येथे स्थित अमानवी छळ छावणीतील शोधमोहीम होय. डॉ. क्लॉस शिलिंगने १९४२ ते १९४५ च्या काळात १२०० हून अधिक असहाय कैद्यांची सहमती न घेता त्यांच्यात जबरदस्तीने मलेरियाची लागण केली. या क्रूर प्रयोगांच्या दरम्यान मानवी मृत्यूदर अत्युच्च होता. शिलिंगने नवीन कृत्रिम औषधांच्या प्रतिकूल परिणामांचे निव्वळ अंदाज लावण्यासाठी प्रायोगिक तत्वावर सुरुवातीची मलेरियाविरोधी कृत्रिम औषधे (उदा. अंटाब्रिन/ मेपात्रिन) कैद्यांना सर्रास प्राणघातक डोजमध्ये दिली. या प्रयोगांत मलेरियाची गुंतागुंत आणि विषाक्त औषधी मात्याने ४०० हून अधिक कैद्यांचा नाहक बळी गेला. युद्धात खटल्यात शिलिंगला त्याच्या गुन्हासाठी १९४६ मध्ये मृत्यूदंडाची शिक्षा सुनावण्यात येऊन फाशी देण्यात आली.

नाझी डॉक्टरांवर अनैतिक औषधप्रयोगांविरुद्ध चाललेल्या



जर्मनीतील न्युमेबर्ग येथील कुख्यात खटल्यानंतर १९४७ मध्ये न्युमेबर्ग कोड हा मानवी प्रयोगांसाठी पहिला आधुनिक १० नैतिक तत्वांचा संच विकसित करण्यात आला. मंडळी, या कोडचा मुख्य आधारस्तंभ आहे कुटल्याही औषधांच्या/ तत्सम रसायनांच्या/ उपकरणांच्या मानवी प्रयोगाआधी संबंधित व्यक्तीची ऐच्छिक आणि माहितीपूर्ण संमती! अशा वैद्यकीय संशोधनासाठी अनावश्यक मनुष्यहानी टाळायला हवी. इतकेच नव्हे तर सहभागी व्यक्तींना प्रयोगांच्या कुटल्याही टप्प्यांवर ऐच्छिक माध्यम घेण्याची परवानगी द्यावी असे हे कोड आदेश देते.

असे अनवट प्रयोग प्राण्यांच्या अभ्यासावर आणि रोगांच्या निष्पक्ष ज्ञानावर आधारित असले पाहिजे. कुटलीही हलगर्ज होत कामा नये यासाठी हे अत्यंत संवेदनशील संशोधन वैज्ञानिकवृद्ध्या पात्र व्यक्तींनीच केले

पाहिजे. सुरुवातीला प्राण्यांवर केलेल्या प्रयोगांतील औषधांच्या २० पट कमी डोज वापराने, जेणेकरून सहभागींना कुठलीही अनावश्यक शारीरिक / मानसिक पीडा होणार नाही. जर मृत्यू किंवा अपंगत्वाचे निर्देशक पूर्वं चाचण्यांत आढळले तर प्रयोग करू नये. प्रयोगादरम्यान असे झाल्यास ते तात्काळ थांबवावे. एक म्हण आहे, 'भीक नको पण कुत्रा आव' , यालाच अनुसरून थोव्याची पातळी मूळ रोगापेक्षा जास्त नसावी. प्रयोगादरम्यान काही नवे प्रतिकूल परिणाम दिसले तर त्यांचा संपूर्णपणे इलाज करणे हे संबंधित प्रयोगकर्त्यांचे प्रथम कर्तव्य असेल.

प्रिय मैत्रिणो, जसजसे प्रयोगशील डॉक्टरांना अनुभव येत गेले, तसतसे या मूळ कोडमध्ये अनेक महत्वपूर्ण मुद्दे जोडल्या गेले. एकच उदाहरण देते. प्रयोगासाठी (समजा) १०० व्यक्तींवर प्रयोग करतांना आधी ५० व्यक्तींना नवे औषध आणि उर्वरित ५० व्यक्तींना शामक औषध (कॅल्शियम किंवा स्क्वोजसारखे रोगावर प्रभावहीन औषधी

तत्व) देण्यात येत असे. असा प्रयोग ६ महिने चालला तर ब गटातील व्यक्तींचे नुकसान होऊ शकते. मात्र २००० सालच्या प्रसिद्ध हेलसिंकी घोषणेनुसार यावर कठोर मर्यादा घालण्यात आल्या. हा लेखन प्रपंच यासाठी की आधुनिक वैद्यकशास्त्रात वैद्यकीय नीतिमता ही सर्वोच्च स्थानी प्रस्थापित करण्यात आलेली आहे. या नीतिमतेविषयी सर्वेकष ज्ञान प्राप्त करणे हे प्रत्येक डॉक्टरचे प्रथम कर्तव्य आहे. ही नीतिमता म्हणजे न्यायव्यवस्थेच्या पलीकडील सामाजिक भान आहे. अर्थात याचे उल्लंघन करणाऱ्यांसाठी कठोर न्यायिक शिक्षेच्या तऱ्हेतुदी आहेतच.

प्रकरण भलतेच गंभीर झाले की! रोजचाच एक प्रसंग. चौकात बकळ रहदारी. एक पोलीस मुद्दामच आडबाजूला उभा आहे, सावज हेरून तो एका बाइकवाल्याला बाजूला घेतो. त्यांचे प्रेमळ संभाषण असे झडते. पोलीस - 'काय राव! ट्रॅफिकचे नियम न पाळता गाडी कशी काय पुढे नेली? लाल सिग्नल दिसला नाही कां?'

बाईकस्वार - 'दादा! लाल सिग्नल तर दिसला, पण तुम्ही कुठं लपला होतात, दिसलाच नाहीत म्हणून.....' गड्यानो! अधिक काय बोलणे नीतिमतेविषयी? दुसऱ्या महायुद्धातील संशोधनातून नवीन संयुगे प्रोग्रामिनल, पायरीमेथामीन देखील उगम पावली! पायरीमेथामाइन अन जोडीला सल्फामेथोक्साझोल या द्वयीचा ३ गोळ्यांचा डोज भलताच पॉप्युलर ठरला. मात्र अति उत्साहात त्याचा भडीमार करण्याच्या नादात ५ वर्षांच्या आत प्लाझमोडियाने त्याला पायउतार केले. मात्र अजूनही ते जिवंत आहे, खासकरून आफ्रिकेत!

प्राइमाकिन हे अतिशय मौल्यवान औषध मलेरियाच्या यकृतातील झोपाळू स्पॅरोझाइट्स (एक्सो-परिथ्रोसाइटिक अवतार) आणि नर/मादी (गॅमिटोसाइट्स अवतार) यांचे निर्मूलन कारणासाठी सर्वोत्तम मानले जाते. आर्टिमिसिन हे प्रामुख्याने गोड वर्मवुड वनस्पती, आर्टिमिसिया अनुआ (चीनमध्ये-किंमाहाओ) च्या वाळलेल्या पानांमधून काढले जाते.

ही वनस्पती प्राचीन काळापासून चीन देशात तापशामक म्हणून वापरल्या जात होती. चिनी शास्त्रज्ञांनी हे संयुग प्रथम १९७० च्या दशकात वेगळे केले होते, मात्र जगापुढे यायला तिला बराच अवधी लागला. इतर मलेरियाविरोधी औषधांना फाल्सीपेरम दाद देत नव्हते मात्र आजच्या घडीला हे चिनी औषध मलेरियासाठी आधुनिक आर्टिमिसिन-आधारित संयोजन उपचार म्हणून अत्यंत प्रभावी मानक उपाययोजना आहे. किंबहुना आर्टिमिसिन हेच आता मलेरियाविरोधी प्रमुख अस्त्र आहे. पारंपारिकपणे वनस्पतीजन्य असलेले हे औषध जैवतंत्रज्ञानाचा वापर करीत अर्ध-कृत्रिम उत्पादन पद्धतीद्वारे यीस्टमधून तयार केले जाते.

१९६० च्या दशकात, चिनी औषधशास्त्रज्ञ तू यूयू यांना मलेरियावर उपचार शोधण्यासाठी एका युम संशोधन प्रकल्पाचे (प्रोजेक्ट ५२३) नेतृत्व करण्यासाठी नियुक्त करण्यात आले. आर्टिमिसिनचा शोध घेणाऱ्या याच क्रांतीकारक कामगिरीसाठी तिला २०१५ सालचा शरीरक्रियाविज्ञान / वैद्यकशास्त्रातील नोबेल पुरस्कार देण्यात आला. टॅफ नोबेकिन (२०१८) हे व्हायवॅक्स जमातीच्या समग्र अवतारांचा नायनाट करणारे पहिले नवीन एकल डोज औषध गवसले आहे.



लेखिका डॉक्टर मीना श्रीवास्तव

## कवितेच्या लाटावर...

**वेव्हाळ जपू वाचनाची**

वेव्हाळ जपू हातात पुस्तक घेऊन बसली, शब्दांनी मीमी कल्ल, स्वतःचीच हलसी. पायांवर स्वागतीची पाद धारू सगळी. अक्षरींनी मनात नवी दुनिया घडली. कधी कविता ओठोवर येऊन धबकते, कधी कथा डोक्यांत अलगाव उतरते. वाचनात हलका काळजी थांबून पाहते, क्षण म्हणतो - "इथेच थांब, पुढे नको जाऊ दे."

शब्दांच्या पावलांमधून विचार घालतात, चव्दुश्या मनात अर्थ नसे उजळतात. एक ओळ वाचता जोडे वाचणावतात कधी, दुसऱ्याच क्षणी हसू येते अनावरणे कधी. पुस्तक म्हणजे सोबती, एक न बोलका मित्र, दुःखात आधार देतो, सुखात होतो वित्र.

वेव्हाळ जपूला वाचनाची लागली सवण, एकदा उपजते पुस्तक, विचरते सारी भवण. जग कितीही मोठेही असो बाहेर, शब्दांमध्ये मिळतो तिला शांततेचा सागर. कधी सीता, कधी सावित्री होते ती मनात, कधी विद्या, कधी तत्त्वज्ञान हातात. वाचन पडवते तिला हसूच मोठी, विचाराने बनवते तिला भीत आणि खोटी?

नाही, खरी जपू वाचने म्हणून उजळते उदासता मार्ग, अक्षरामध्ये सापडतो अलगविभासाचा स्वर्ग. वेव्हाळ असली तरी मन तिचे धावत, वाचनामुळे पाडते व्यक्तिमत्त्व सुंदर, साकार.

सौ. जयश्री अर्जुन मुंडे  
अंबाजोगई

**रामदास स्वामी**

रामदास स्वामी | जांब गावी जन्म | दासव्यल आजन्म | श्रीरामाचे || २|| मनाचे हे स्तोक | सुंदर रचना | मारोती स्थापना | गावोगावी || २|| राम उपासना | सत्रदिन चाले | शिष्यही जोडले | रामकायी || ३|| भारत धमण | स्वामीजींनी केले | दर्शन पावले | श्रीरामाचे || ४|| सत्येचे उपासने | मान्य झाली त्यांना | सर्वसामान्यांना | हर्ष वाटे || ५|| शिव समर्थाची | राहू कार्या भेट | लावू सर्व नेट | परोपरी || ६|| गणेश आरती | देण समर्थाची | परंपरा त्यांची | अबाधित || ७|| सोडी घटदार | चार घरी जिशा | रामाची प्रतिष्ठा | नेवदास || ८|| सूर्य नमस्कार | नित्य नेम चाले | बलशाली केले | समाजाची || ९|| सज्जन गडाशी | समाधिस्थ झाले | नित्यनेम चाले | अखंडीत || १०|| श्री रामदासांचा | नवमी सोळा | भक्त होती गोळा | गावोगावी || ११||

अरविंद कुळकर्णी मो. ९८२२६४२२९४

## कवितेच्या लाटावर...

**सकाळची वेळ**

आडनाम घुळली हिचकी पाने, सुगंधिरम्यात विचरली पाने, धावत धुलाय झुळ झु, काफिरिळने गावले धावणे.

गाण्यासाठी पक्षी जमले, काही उडले आकाशी, सकाळ होवया भ्रमर धावले, मकरंद खाण्यासाठी.

काळामध्ये बसले भुंगे, कर्मळ त्याला काय सांगे, कर्मळाच्या पानावरती, तलावाचे पाणी रांगे.

करण्यासाठी अन्न गोळा, मुद्दामक्षिका उडाल्या, मध घेऊनिया आपुल्या, पोळ्याकडे निघाल्या.

शाळेमध्ये जाण्यासाठी, मुद्दालीने केले धाड, निळा अंबरात पसरली, निळी निळी नवलाई.

सकाळ हीता वाहनांचे, प्रदुषण झाले सूर, मोकळ्या हवेत श्वास घेण्या, प्राणायाम कर.

अलकांतसत श्रीपाद दुसरे  
उ. संभाजीनगर  
मो. 9975950801

**पदव्यूत ..**

विचार भुंगा सतावी कसा हल्लो हो झुल शकी जय पराजया जशी अदृश्य विव्यूत

भिती उतरे प्रत्यक्षा होई जेव्हा पदव्यूत जय पराजय घावचे ठरवतो सारे अच्युत

प्राप्त होई प्रतिपक्षा विजयाची ही अद्भुत आमच्याच मान्युटी वसे पराभवाचे भूत

पराजय हो अस्वस्थ स्वभाव अतिविकृत आम्ही रचवतो विष तुम्हा लागले अजुन

मुक्तिनीमिळाला ए बी फॉर्म अधिकृत विरोधात कार्य करी सर्वस्वक्षीय विकृत

मोल कळे विजयाचे जेंव्हाझालो पराभूत जय हार अवस्थित फिके २ पंगमहापूत

**अर्थ ..**

काहीही बोला तरी वेगळाच काढेअर्थ एखादा शब्दजलटा ओढवून घेई अनर्थ

पदत नाही कुणांस करुनि प्रयत्न शर्थ पदव्यूत घेतो कोण निव्वर्ण होतो व्यर्थ

आटोकाट पदविवी असाच आहे इतरथे दिशाबदले विचारा फक्त सोयी प्रित्यर्थ

एनकेन साधू स्वार्थ तितुके असे स्वार्थ संभ्रमात पडे लोक निघतो जेंव्हा द्वयर्थ

समीरचा जर दाड प्रयास करी किमर्थ जोके पुढे दाड ना वक्ता होई असमर्थ

सर्जन पदवले सारे अनवट वारु अर्थ वायाजाले सर्वस्व प्रयासकरुनअत्यर्थ

- हेमंत मुरारीफ पुणे 9730306996..

**वादळ**

रोज आकाशात धुक धावतून स्वप्न त्याहळतो! पायाची पडवी अरिती हलवलेली वाट शोषण्याकरिता नवी असलेली काळांसाठी धुसर दिशा! यहाटेच्या रम्य प्रदेशात प्रसन्न होत गतो!

एरवी कुणीच नसत कुणाच माज मात्र आणुलकीचा सटव्यानच्या बाजारात माणुसकी सुद्धम हलती वर अंबर झिंमता पाऊस वेदव्यल होत

तुझ्या रूपात भेटत नाही आता हरवलेल्या गावातील खारट पाणी कितीदा तुला मी रोज हाक मारावी संपत नाही तुझी करुण कहाणी

कुजबुजणारे पक्षी बांगील असतात आपल्या घट्टयाशी, तु उडून गेलीस तिथी साडये मात्र तडफडती तुझ्या विरहाने नव्हताच संकोच दुःखी साळू हसविण्याचा

जगतांना भान होते आपुलेच जीवन आपुल्याच मर्यादा नुसत्यांना हसविण्याच्या नादात स्वतः मात्र अनोळखीच राहिली असख्य प्रश्नांच्या घरात

प्रा. डॉ. वैशाली भांडारकर  
8380893706

**माझी शाळा**

सुंदर होती ,आहे माझी शाळा समुद्रकिनारी ,सुरभी बाग, भव्य त्या पटांगणत खेळा पीठी, कार्यक्रमांचा सहभाग/४/

सरळसोट घरापासून मेलभर रस्ता, दोन्ही बाजूंनी मोठी धरे, सिमेंट कॉफीटचा छान रस्ता पाठीवर मारून दपतर, वाट सर/३/

शाळेच्या मोक्या तीन इमारती मोठाने गर्ग, सर्व सुविधांनी युक्त, कला विभाग, गन कार्यक्रमांसाठी सजावटीने भरलेले खास उभय/३/

आकर्षक प्रवेश द्वाारात, श्रीगणेश, सरस्वती कलाबुद्धीची प्रसन्नमूर्ती, शाळेत पोहोचताच मन आनंदाने भर, बंदन करुनच होई ज्ञानपूर्ती/४/

मराठी,चित्रकला विज्ञानाच्या प्रेमळ शिक्षिका, इंग्रजी, गणित, पीटीये शिस्तप्रिय शिक्षक,हिंदी,समाजशास्त्र गोंधळलेले तरीपण सारशिक्षिचे/५/

अभ्यास आमचा घालना होता छान सर्व कार्यक्रमात हजेरी लावायची कला, क्रीडा, वकूच स्वयंचा सन्मान प्रशस्तीपत्रे,बक्षिसाने शानत्यावायची /५/

अशी होती माझी सुंदरशी प्रियशाळा मैत्रिणींचा मराठा, सनेतनवीनशिकणे, असा ध्यास होता मनीआम्हाळ वेगळा मुक्क्यमार्गदर्शन मिळालेजानाचें लेणे /५/

सारी काव्य, स्वप्नोपा सतीश आंबेतकर कला शिक्षिका.

**वाणारे सूर**  
(आदरणीय लेखक मंगेशकर)

हे सूर आहेत छिंरंजन वाणारे अर्कट सुखातरीकर डोळणाटे !

आनंदेव ते जालिब कीया तुकारामाठे शब्दोच्चार आत्मिक शक्तिही दिर्यी अथक सुखादणाटे हे सूर आहेत छिंरंजन वाणारे !

आभुष्याड्या उन्हात पचवसात आळ्यात प्रलयात भाडिआड्या काळजीत आह्लासित्या अंधारात एक जित्ठळ्याआ आत्स्वरूप जणणाटे हे सूर आहेत छिंरंजन वाणारे !

दशदिशांठी उद्दामी हे अमर सूर वेजाळत वेळे जपनस्वर उंगाने विलासलेला अंधर्ष नादझडभर दरवळणाटे हे सूर आहेत छिंरंजन वाणारे !

लक्ष टाळ्यांनी लडाळलेली जाणी एकांती ओंजारातात आपली लय दिवत आळणाड्या विडीत प्रत्येक पक्षिकाआ साकतावणाटे हे सूर आहेत वाणारे वाणारे !

कधी विलेक जेथेही छत्रपती जंभाजीनगर जो. नं. ९८५०४ ३३१७८

**देवा**

पोटपुरता दे घास देवा नी आशिर्वाद राहू दे निरंतर अंग झाकण्या वस्त्र दे नी जोईवर छोट छप्पर

तुधि दाता तुधि स्वीता तुधि तिहारी भाय कपाळी तुझ्या तिला ना हलते पान ना मेघ गर्जती आभाळी

तुधि पाडून प्रखर उन तुच्छि कसमा देतो तु जाता निचून निसेस अंधार दाटुती येतो

तुझ्याविना ना काही घडते ना तरुचे फळ पडते दुर्लभ करता तू अवचित सुधीचे या कर्म विघडते

तुधि देतो आम्हा श्वास तुधि अमुधा दूध विश्वास नतमस्तक सदैव तुला मी तुझा भक्त मनुष्य ना दास.

© 2024  
गिरीश खं. वसंतकर  
९४२२६५९४००

**मुखवटे माणसांच्या जीवनाचे**

उपडुनिया मनाचा आरसा जीवनी पाहती न येथे कुणी खरी छबी कधी आरसात दहादा पाहती निजछबी आरसा दाखितो नित्य वास्तव रूप

पारे, माणुस लावितो माज, त्यावर कृषिमतेची अनेकानेक आवरणे नि स्वतःचा म्हणणुन येतो सुंदर मर्यापारुली पळतो तो खूप इतर इतर

पेशांसाठी करितो नित्य मिथ्या गोष्टी करितो नाना दुकामी दुर्लभनी खटपटी कर्तव्य करी थोडे! व्यर्थ कामे करी फार! कांतेतो नित्य सारा स्वार्थचाच व्यवहार

विसरला आहे माणुस आज, खरे वागणे वाणुन कोडे, सार्गे जगाने हे खरे जिणे! कोटा मात किन्ही घुणे हा वस्त्र मान नि धन, संपत्तीने स्वतः होई मालामाल

काव्यचमना: मधुकर निलेशावकर,पुणे  
९४२२३०५६९९

**मोगरा**

सुकलेल्या वेलीवर डीर नवा अंकुरला. संधपांच्या कल्लोळात काळ वेळेत शमला...१..

गडूळल्या डोहामध्ये सौन किरण दिसला, गाभतुनी निषेच्या त्या दब पानांत हसला...२..

अस्तित्वाच्या लढाईत कोडे पडे निपतीला. आज सावली पाऊस, येई आकार स्वप्नाला...३..

मूळ, खोड, काटा, दोष तिरस्कार तो विजना. वेदनेचा शिववटा आनंदात त्या विजना...४..

आतं हाक हृदयाची कंठ मातीला दाटला. रसा गेल्या मातीतच होऊ तुळस रजला...५..

शांत चांदणं डोहात सुगंध दरवळला, आज माझिया अंगणी शुध मोगरा कुसला...६..

© सौ. वैशाली महाडिक सातारा  
मो. क्र. ९७६७४३७९२३

**बाजार**

बाप बाजारला गेला काम उरकून शेतीच दूती आशा चमकत त्याच्या कंटाळ डोक्यात..

दूता पिकवला त्यान माळ्याचा मळा बागी, मवार, मेथी लई लावून जिदला..

सारी घेऊन गाडोडी बैलगाडीत टाकली 'येतो संध्याकाळी' मोठी दिनी आरोंकी,

बाजारात तांदूळवाच्या सारे व्यापारी मोकट मात शेतीचा, कंधाचा पेऊ पाहती कुकर..

भाप पडून मागती मेथी दोन रुपयाला बागी, मवार पाहून म्हणे नही खात याना

कंटाळून, बापान माल मागीमनी दिला गाडीभर माळ्याला कावडीचा भाव आला..

डोक्यापुढे तरळले त्याच्या कवळे घुमारे पाणी, माती, ऊन, वारा गळा दाटने हुमारे..

तुमच्या मालाची एमआरपी नही रुपयान कमी शेतकरीच्या मालाची 'नाही बाजारात हमी

काय करणार तुमच स्वामंज कम्पट? मोबाईल अ 'प सँग डाट पुरून खाणार?

किती बना आधुनिक एक ठेवा प्यानात नही डरनेट वरून 'भाकर डाऊनलोड होत,

जई विट्टु, विट्टुन चाप पडतुन आता मला म्हणे रामावून वेत अभ्यासला..

© 2024  
सौ. मनोरमा भारत बोराडे सहशिक्षिका उ. संभाजीनगर

**अबोला मात्र धरू नका**

खडतर असतात वाटा जीवनाच्या प्रवास कोणाचाच सोपा नसतो पार करत अडचणींना तो स्वर्गना स्वतःलाच पूर्ण करावा लागतो ..

नेहमीच म्हणतो आपण माणुस सांबत काही नसे फक्त देहाची होते राख पण मन मात्र मरत नाही..

मनावर झालेले कित्येक आघात रात्र रात्र जाणून गाळलेली आसवे स्वतःच स्वतःची काढलेली समजूत खरच कधी मरते का?

असंख्य दुसडसणाऱ्या जखमा त्याचासोबतच जात असतात अथक राहिलेल्या भावना मनात तशाच पडुडलेल्या राहतात..

म्हणून म्हणावंस वाटतं आहे तोवर आनंद घ्या जीवनाच्या माहित नाही कोणालाच इथे कुठला असेल दिवस शेवटचा...

व्यक्त रहा, असेल एकेमेकांचा रागही येऊ द्या पण अबोला सात्र धरू नका पण अबोला मात्र धरू नका..

सौ. पल्लवी देशपांडे, कोथरूड, पुणे.

## संध्यामग्न रस्त्याचा आर्तस्वर

ज्योतिर्मय साहित्य

संध्याकाळ. रस्ता मौन झालेला. माझ्यासारखाच. विचारांचं मौन रस्त्याला साधता येत असेल का? सहज प्रश्न. विचारांचं काहूर, त्याचं असह्य ओझं घेऊन चालणारी पावलं. त्यांचं ही मौन, त्यांच्या मनात. सुखावह झुळुकेच्या आशेन चाललेलं शरीर, नव्हे देह. निष्प्राण न म्हणता येणारा रस्ता आणि देह सारखेच. मौन संवाद. आतल्या आर्ततेचा.

सांजला रस्ता निःशब्द धून पावलांशी संवाद अंतरात मौन आशाळभूत मनाला घेऊन चालणारा देह शोधत असतो, पाऊलखुणा. मनाचा आर्त अट्टाहास. रस्ता मात्र शब्दहीन. कां कुणास ठाऊक, वाटतं रस्ता आज व्यक्त होईल. मनोगत जाणून घ्यायला कडेला पडलेली लिंबाच्या झाडाची पानं. माझ्या आर्ततेचे साक्षीदार. ते चेतनाहीन कसे?

मनाला आस रस्त्याच्या शब्दांची शब्दहीन साक्ष कडेच्या पानांची रस्ता, त्याच्या देहाच्या पृष्ठभागा पासून आभाळापर्यंत तुझ्या अस्तित्वाच्या खुणांच्या अदृश्य सूक्ष्म परमाणूंनी व्यापलेला. त्यात मी ही येऊन गेलो. माझ्या देहा सह. म्हणून माझ्यातही तीच व्याप्ती. तुझ्या पाऊलखुणा शोधत असतात माझी पावलं. ते न दिसण्याची आर्तता दाखवणारे डोळेच अपराधी



तुझ्या पैजणाचा मंजुळ निनाद रस्त्यात भिनलेला. रस्त्याच्या हृदयातून उमटलेला प्रतिध्वनी स्वरूप आर्तस्वर माझ्यात देहभर पसरतांना झाडावर वीज पडल्यागत माझ्या अस्तित्वाला चिरत डोक्याच्या प्रत्येक नसा पेशीत भिनतो.

रस्त्याच्या हृदयावर पैजणांचा निनाद देहभर झंकार पेशीत नाद मी थांबलो. वाटले रस्ता चालत आहे.

माझे विचार स्थायी. थांबलेले. माझे पाय रस्ता झालेले. वाटले हे रस्त्याचे पाय आहेत. रस्त्याला पाय आहेत तर हृदय ही असेलच. पायाच्या असंख्य पेशींना भेटून रस्त्याच्या हृदयातून उमटलेला आर्तस्वर माझ्या डोक्याच्या नसांत भिनायला जाताना रस्त्यात माझे हृदय लागते.

रस्त्याच्या देहावर पावलांचे गाव हृदयाची वस्ती पावलांना ठाव माझे हृदय. संध्यामग्न रस्त्याच्या आर्तस्वराचा थांबा. तिथेच होतात गुजगोष्टी. रस्ता अन् माझ्या हृदयाचा आर्तस्वर. एकाच तारेचा. सारख्याच तंतूनी बनलेला. तिथेच अभिन्न होत असते संगीत. तेंव्हाच हृदयाच्या कंपनातून झंकारत असतो संध्यामग्न रस्त्याचा आर्तस्वर....

भावाने झुकतात. पावलं शोधतात पावलांच्या खुणा डोळ्यात आर्तता आभास जुना जाताना तु आत्ममग्न असतेस.

तुझ्या पावलांच्या स्पर्शाने शहराताना रस्ता चैतन्यस्फूर्त होऊन निघतो. धरतीवर उतरताना ते चैतन्य सांजला जाणवते. झाडांच्या पानांना व्यापून रस्त्यावर उतरते सांज. आज रस्ता संध्यामग्न. तुझ्यासारखा. माझी अन् रस्त्याची कंपनं एकसारखी झालेली. दोघांचा आर्तस्वर अभिन्न झालेला. त्यात झंकारत जाणारा माझा देह संध्यामग्न रस्त्याचा आर्तस्वर ऐकतो.

शहराते धरती स्पर्श सांजचा आर्तस्वर कानी कोणता कुणाचा?



बलराज संघवी  
छात्रपती संभाजीनगर नो. 9420015108

## प्रसिद्ध रेखाचित्रकार मिलिंद रथकंठीवार यांना सारेगामा कला गौरव कला रत्न पुरस्कार

बालगंधर्व रंगमंदिर पुणे येथे ११ फेब्रुवारी रोजी पुरस्कार वितरण समारंभ

ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे - सारेगामा सांस्कृतिक समूह नागपूर पुणे, मुंबईचे संचालक डॉ संजय व डॉ वर्षा उत्तरवार नागपूर तर्फे महाराष्ट्रातील आर्य वैश्य समाजातील विविध क्षेत्रात नावलौकिक ठरलेल्या एकूण १४ गुणवंतांना आंतरराष्ट्रीय स्तरापर्यंत नावलौकिक प्राप्त "सारेगामा कल्चरल ग्रुप" तर्फे कलारत्न व कलागौरव २०२५ पुरस्काराने सन्मानित करण्यात येणार असून ह्या मध्ये पुणे येथील, "व्यक्ती एक! अभिव्यक्ती अनेक!!" चे सादरकर्ते, लेखक, सुप्रसिद्ध रेखाचित्रकार, अभिवाचक, गायक मिलिंद रथकंठीवार यांचा समावेश आहे अशी माहिती ग्रुपचे प्रमुख आयोजक व नामवंत गायक डॉ संजय एस.उत्तरवार ह्यांनी दिली.

मिलिंद रथकंठीवार हे बँक ऑफ महाराष्ट्र मधील निवृत्त बँक अधिकारी असून अनेक पुरस्काराने सन्मानित झाले आहेत. त्यांनी रेखाटलेल्या अनेक रेखाचित्रांचे प्रदर्शन भरवली आहेत. स्वातंत्र्यवीर सावरकर साहित्याचे ते अभ्यासक असून सावरकर साहित्यसंमेलनाचे अध्यक्षपद भूषविले आहे.गुणवंत कामगार पुरस्कार ही प्राप्त झाला आहे. राज्य शासनाने त्यांना विशेष कार्यकारी अधिकारी म्हणून नियुक्त केले आहे.

डॉ संजय उत्तरवार पुढे म्हणाले पत्रकारिता, समाजसेवा, साहित्य, कला, नाट्य, संगीत, गायन, ललित लेखन, काव्य, शिक्षण, संशोधन, तंत्रज्ञान चित्रकला आदी क्षेत्रातील दिग्गज गुणवंतांची माहिती

कुठलाही प्रस्ताव व शिफारसीविना सारेगामा कल्चरल ग्रुप नागपूर पुणे मुंबई ने जाहीर केली आहे. ह्यात चित्रकला मधे प्रकाश वेतावार नागपूर व



विविध कला नैपुण्य मिलिंद रथकंठीवार पुणे,पत्रकारिते साठी आकाशवाणी दूरदर्शनचे सेवानिवृत्त प्रतिनिधी डॉ.विजय निलावार हंगोलो व जेष्ठ पत्रकार व व्यंगचित्रकार बाबू गंजवार कंधार,शैक्षणिक सुधारणा - डॉ.राजेश गादेवार नागपूर, सामाजिक संघटना नंदकुमार गादेवार अध्यक्ष महाराष्ट्र आर्य

वैश्य महासभा नांदेड, साहित्य - संपदा कुल्लुवार नागपूर, नाट्य - अभय अंजिकर नागपूर, सामाजिक सुधारणा - कृषीभूषण दीपक आसेगावकर पुसद व लक्ष्मणराव उपगनलावार नागपूर,गायन - उदय उमरीकर मुंबई,संशोधन अजिंक्य कोतावार येवतमाळ, दूरदृष्टी अभियंता - राजू मुक्तावार नागपूर, काव्य व ललित साहित्य - शुभांगी रथकंठीवार नागपूर ह्या गुणवंतांचा समावेश आहे.बुधवार दिनांक ११ फेब्रुवारी रोजी पुण्यातील बालगंधर्व रंगमंदिरात सायंकाळी पाच ते आठ या वेळेत संगीत मेजवानी व आदरातिथ्य सह सारेगामा कल्चरल ग्रुप नागपूर पुणे मुंबई कडून व कला गौरव,कलारत्न पुरस्कार २०२५ ने सन्मानचिन्हासह सन्मानित करण्यात येणार आहे.असे आयोजक डॉ संजय शंकर उत्तरवार, संचालक सारेगामा सांस्कृतिक ग्रुप ह्यांनी माहिती दिली. सारेगामा सांस्कृतिक ग्रुप हा जगविख्यात असून याचे लाखो फॅलोवर्स जगभर आहेत.आमचे कार्यक्रम ऑनलाईन सगळ्या सोशल मीडिया वर पण उपलब्ध आहेत असे पण त्यांनी सांगितले.

## खेळ

ज्योतिर्मय साहित्य

खेळ! सर्वांनाच खेळायला खूप आवडते. लहानपणी तर प्रत्येक मूल खेळत असते, खेळ त्यांनी किंवा इतरांबरोबर. खेळ म्हणजे कायक्षतर मनोरंजन, व्यायाम, शारिरीक, बौद्धिक विकास, मेंदूला चालना. शरीराला उत्साहित आनंदित करणारी हालचाल. मनाचे नैराश्य, मळमळ दूर करणारी एक घटना. ज्यामुळे लहान मुलेच काय पण तरुण, मोठ्या माणसांना, वृद्ध व्यक्तींनाही खेळामुळे आनंद मिळतो. मानसिक, शारिरीक उर्जास्रोत प्रवाहित होतो, शरीर ताजेतवाने होते. मैदानी खेळ, तेही सकाळच्या वेळेत खेळले तर शरीराला डी जीवनसत्त्व ही मिळते. शारिरीक, मानसिक आरोग्यात सुधारणा होते.

पण आता? आजच्या या धकाधकीच्या कलियुगात खेळच काय पण साधे रस्त्यावरून चालायला ही रस्ता मोकळा नसतो. काळाप्रमाणे माणूस बदलतो. सोयीप्रमाणे परिस्थितीवर मात करतो. आणि समोर जे साधन, जसा वेळ, जी व्यक्ती असेल त्यासोबत खेळतो.

मला स्वतःला ही खेळ खूप आवडतात, पण कला, अभ्यास, घरकामात मदत यामुळे पूर्ण लक्ष खेळावर केंद्रित करता आले नाही.

तरीही आम्ही वेगवेगळे खेळ खेळत असू. खेळात सामील होण्यासाठी घरात आपल्याबरोबर खेळणारे जेवढे मेंबर असतील ते आमच्याबरोबर खेळणारे कोणीही चालायचे. आता खेळ हा विशय दिल्यामुळे खूप जण क्रिकेट, टेबल टेनिस, बुद्धी बळ, थ्रोबॉल, व्हालीबॉल,फूटबॉल, बास्केट बॉल, हॉकी, कबड्डी, लंगडी, कॅरम, आबादुबी, लपाळपी, लंगरी, बैठा खोखो, उभा खोखो, धावण्याच्याफ

शर्यती, पकडापकडी, भातुकली, मंगळागौरीतले काही खास बायकांचे खेळ, फुगडी, झिम्मा, टिपर्या, कॉंबडा, सामू सुनेचे भांडण, नगंद भावजयीच्या खोड्या,कुरघोड्या, टके टोमणे गमती जमती, रूमाल खेळ, मामाचा गाव, रिंगणातले खेळ, गाण्याच्या भंड्या वगैरे, सागरगोटे, बिट्टी, गोटेच्या, विटीदांडू वगैरे पायावरून ओलांडून जाऊन, हात ठेवून ओलांडणे वगैरे, रामलीला, वासुदेव आला, कितीतरी खेळ. पत्त्यांचे वेगवेगळे खेळ, काठी चादरी च्या आडोशाला घर बांधणे, आम्ही लहानपणी घरच्या अंगणात, परसात, घरात मोठी जगा असल्याने असे सर्व खेळ खेळला आहोत.दगड, माती, शंख शिंपले, वाळू कशानेही खेळायचो, सपुद्रावर जाणे, किल्ले बांधणे, वाळूत चित्रे काढणेखूपच मज्जा यायची.

आम्ही लहानमोठी, सख्खी, चुलत, आते, मामे, मावसभावंडे, दिवाळी, मे महिन्यात भेटत असूच, मामाकडे, आल्या, मावशी, आमच्याकडे किंवा सणावाराला, एरव्ही आजूबाजूची मुले, मुली असायचीच. सुटीच्या दिवशी, त्याकाळात टीव्ही, मोबाईल, लॅपटॉप चे प्रस्थ नव्हतेच. शाळा,



अभ्यास, घर कामाला मदत , शुभंकरांति वगैरे झाले की, थोडा वेळ अशा खेळांना मिळत असे. अगदी क्रीडापटू होऊ शकले नाही तरी खेळासाठी थोडा वेळ काढत असू. मन आनंदी असायचे, लहानपणी भविष्याची चिंता करायची गरज नसते.

काही खेळांना समाजात खूप सन्मान मिळतो, क्रिकेट हा खेळ नावारुपाला आलेला प्रतिष्ठित खेळ आहे. आताच्या नवीन पिढीला, आणि जुन्या पिढीलाही प्रिय असणारा खेळ म्हणजे क्रिकेट. एक चेंडू सार्या विश्वाला

आपल्याभोवती फिरवतो, खिळवून ठेवतो. क्रिकेट टीम मधील प्रत्येक व्यक्तीला महत्त्व आहे. मी फारसा क्रिकेट खेळ पाहिला नाही, पण माझे मिस्टर, भाऊ, घरातील पुरुष व्यक्तींना हा खेळ फार आवडायचा. टीव्ही वर, किंवा मोबाईल वर कित्येक वेळा ते क्रिकेट साठी वेळ घालवायचे.

असे प्रत्येकाची स्वतंत्र अशी खास आवड असतेच. पोहणे, वाहने चालवणे, कुस्ती कितीतरी खेळ आहेत. तिरंदाजी, कराटे. आज या खेळांच्या विषयावरून एक छानसा मुद्दा मांडायचा आहे. तुम्हाला तो आवडेल की नाही माहीत नाही, तरीपण लिहिते. आपण खेळ म्हणजे फक्त मोठ्या माणसांनाच विचार करतो, पण सध्या माझा नातू आला आहे त्याचे बालपण माझ्याकडेच फारसे झाले, त्यामुळे त्याच्या कौतुकास्पद बाल लीला पहाताना खूप खेळावेसे वाटते.

लहान मुले हल्ली मोबाईल, टीव्ही बघून अनेक खेळ, भाषा शिकतात. त्याला सर्व प्रकारच्या गाड्यांची इतकी आवड आहे की आता तो साडेतीन वर्षांचा

आहे, नवनवीन करामती करत असतो, त्याच्याकडे वीस पंचवीस वेगवेगळ्या गाड्या आहेत, त्यांचे रंग, त्यातील कोणती मशीने कुठे आहेत, कशाचा काय उपयोग, सर्व मशीनरी ची माहिती त्याला आहे.

त्याच्याबरोबर खेळायला कोणीही नसले तरी तो घरातील प्रत्येक गोष्टींचा खेळण्यासाठी उपयोग करतो, स्वतः चे मन रमवतो.त्याच्या घरी गेल्यावर भरपूर मोकळी, जागा, माणसे,भावंडे आहेत तिथे तो अंगणात मनमुराद खेळतो. खेळ हा माणसाच्या शारिरीक विकासासाठी एक महत्त्वपूर्ण योगदान आहे. खरंच खेळ, एखादी कला माणसाला आनंदी उत्साही ठेवण्यासाठी किती

महत्त्वाची गोष्ट आहे. आता जरी खेळण्यासाठी मोठी मैदाने, किंवा मित्रमंडळी नसली तरी मुले स्वतः च्या कल्पक शक्तीने, मोबाईल, टीव्ही च्या माध्यमाने स्वतः चे क्रीडाविश्व तयार करतात. आता सर्व च मुलांना खेळण्यासाठी अंगण, मैदाने मिळत नाहीत, पण बऱ्याच शाळांमधून मुलांसाठी शाळा सुटल्यानंतर असे क्लासेस ठेवले आहेत.

मुलांना कवायत, व्यायाम, योगासने, खेळ यांची आताच्या काळात खूप गरज आहे. त्यानिमित्ताने त्यांचा नैसर्गिक हवेच्या सानिध्यात वेळ जाईल. खेळांचे महत्त्व पालकांना ही कळले पाहिजे. नुसते फक्त पुस्तकी ज्ञानावर भर न देता मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी खेळ ही सुद्धा अत्यावश्यक गोष्ट आहे.

यासाठी पालकांनी आपल्या मुलांना अभ्यासाबरोबरच खेळाचे महत्त्व आणि आनंद समजावून घ्यायला हवा आहे.

\*\*\*

## श्रीपाद भालचंद्र जोशी गौरव ई- विशेषांक भाग १चे प्रकाशन

ज्योतिर्मय साहित्य

नागपूर : जे आपण जगतो ते आणि आपले शिक्षण यात प्रचंड तफावत आहे, शिक्षणापेक्षा अनुभव, अनुभुती श्रेष्ठ असते, त्यामुळे ती व्यक्त करणारा लेखक, कलावंत महत्त्वाचा असतो, अशा विश्वात राहणारे लोक कोणतीही संस्था, पद,, लोभ, यापेक्षा कितीतरी श्रेष्ठ असतात, डॉ श्रीपाद भालचंद्र जोशी हे अशाच एका श्रेष्ठीचे नाव आहे,असे उद्गार कवी लोकनाथ यशवंत यांनी श्रीपाद भालचंद्र जोशी अमृत महोत्सवी गौरव ई- विशेषांक भाग १ चे प्रकाशन करताना काढले.

या प्रसंगी विसाव्या विद्रोही साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षपद लाभल्याबद्दल लोकनाथ यशवंत यांचा विशेष सत्कारही करण्यात आला.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी श्रीपाद भालचंद्र जोशी अमृत महोत्सव समितीचे अध्यक्ष डॉ शरद निंबाळकर हे होते.

डॉ निंबाळकर म्हणाले की, श्रीपाद भालचंद्र जोशी यांच्या कार्यगौरवाचे संस्मरण म्हणजे हा विशेषांक आहे. स्मरणिका ही असे काही स्मरणात राहावे यासाठी असते त्यालाच



स्मरणिका म्हणतात, श्रीपाद भालचंद्र जोशी यांचे मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती, नाट्य, कविता, संवाद, माध्यम इ.क्षेत्रातील दिशादर्शक कार्य या गौरवांकातून पुढील पिढ्यांना प्रेरणा देत राहील. अनेक थोरामोठ्यांनी या अंकात लेखन केले आहे,तसेच त्यांच्या अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्तचा सत्कार,त्यांची प्रकट मुलाखत व अन्य

सामुग्री या अंकात समाविष्ट आहे, हे सारे मुळातून वाचले पाहिजे. सकाळ... या शीर्षकाच्या या ई- गौरवांकामध्ये केंद्रीय मंत्री ना नितिन गडकरी, मराठी

भाषा मंत्री ना उदय सामंत, तसेच श्रीपाद भालचंद्र जोशी अमृतमहोत्सव समितीचे सह अध्यक्ष गिरीश गांधी यांच्या गौरववर शुभेच्छा पत्रांसह गिरीश गांधी यांचा लेख,तसेच डॉ श्रीपाल सबनीस, डॉ सुनीलकुमार लवटे, डॉ शरद निंबाळकर, विनोद देशमुख, डॉ तीर्थराज कापगते, डॉ रवींद्र शोभणे, रवींद्र देवधरे, विष्णु सोळंके, श्याम पातुकर यांचे गौरववर लेख असून पोस्टर पोएट्री व गेव्हे आवागी यासह श्रीपाद भालचंद्र जोशी यांचा विस्तृत कार्यपरिचय तसेच नुकत्याच झालेल्या अमृत महोत्सवी कार्यक्रमाची माहिती, छायाचित्रे इ.भरपूर दृश्य सामग्री यांचा समावेश आहे.

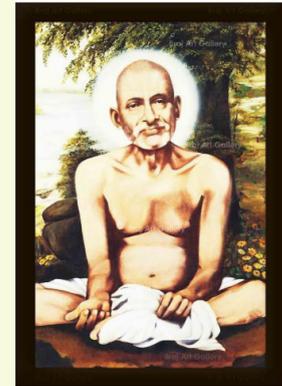
## गण गण गणात बोते...

ज्योतिर्मय साहित्य

शेगाव म्हटलं की डोळ्यांसमोर येतात ते श्री गजानन महाराज. दासगणु महाराजांनी त्यांचे वर्णन माघ वद्य सप्तमीस प्रकटले शेगावास केले आहे. सर्वात प्रथम बंकरटस्वामीच्या घरारोजाची ते दिसले. बंकरटस्वामीच्या घरात कोणता तरी धार्मिक कार्यक्रम सुरू होता. घरातील उच्छ्रा पत्रावळीवरील अज्ञाची व भाताची शिते जवळील कचरापेट्टीजवळ टाकली जात होती. गजानन महाराज त्या पत्रावळीवरील एकेक शीत वेचून खात होते. आपल्या भोजनातील एकही शीत वाया जाऊ देता कामा नये. अन्न हे पूर्णब्रह्म आहे ही वेदांतात शिकवण ते आचरणातून दाखवून देत होते. अन्नब्रह्मेति ही उक्ती बोलतसे वेदश्रुती हा संदेश आचरणात आणून देत होते. संत आपल्या कृतीतून संदेश देत असतात. तो आपण समजून घेतला पाहिजे. ते जेवणावळीच्या वेळी शेगावात आले होते.

परंतु याचक नव्हते. म्हणून ते बंकरटलालच्या घरात गेले नाहीत. बाहेरील पत्रावळीवरील शिते वेचून खात होते. बंकरटलालने या सत्युष्णाला पाहून नमस्कार केला आणि घरात जेवणासाठी निमंत्रण दिले. तो एक दृष्टांतक होता. आपल्या जीवनचरित्रातून त्यांनी अनेक संदेश दिले. जे लोकांना आत्मज्ञान देणारे होते.

त्यांनी भक्तांना मार्ग दाखविला तो त्यांच्या आचरणातून. दिगांबर अवस्थेत ते सर्वत्र फिरत. कुणी कपडे दिले तरी ते फाडून टाकत. आलो दिगांबर जाणार दिगांबर मग मोह काय कामाचा. कुणासाठी हे धन जमवायचे, असा त्यांचा सवाल होता. निरिच्छ राहावे. आनंदी राहावे. त्यांनी विठ्ठल भक्तांना पंढरपुरातील मठात दर्शन घडविले. इतक्या गर्दीत दर्शन कसे घ्यायचे ही चिंता



त्यांनी दूर केली. हरि पाटील यांना त्यांनी विठ्ठलाच्या रूपात दर्शन दिले. गुरू आणि ईश्वर एकच असतो असा संदेश त्यांनी त्यातून दिला.

दासगणु महाराज त्यांचे भक्त होते. त्यांनी महाराजांना ओळखले होते. जीव शिव एकच असे अद्वैत तत्त्वज्ञान त्यांनी समजावून सांगितले.

दासगणु महाराजांनी त्यांचे एकविध अध्यायातून दर्शन घडविले.

काय अर्थ होता त्यांच्या मंत्राचा तर पहिला गण म्हणजे इंद्रिये किंवा आत्मा दुसरा गण म्हणजे ईश्वर. गणात म्हणजे आपल्या हृदयात तो स्थिर असतो. त्याला भजावे. गण या शब्दाचा दुसरा अर्थ सर्व सर्व लोक किंवा सरदार त्यांचा नायक म्हणजे गजानन. माघ महिन्यात गणेश जयंती असते म्हणून माघ महिन्यात प्रकटलेले गजानन

महाराज हे नामाभिधान त्यांना मिळाले असावे.

सर्वच भक्तांना पावणारे महाराज अगदी साधे होते. लंगोटीवर फिणारे वस्त्राचाही मोह नवणारे महाराज चिलिम ओढत त्याचा अर्ध काय आपल्या शरीरातील दुर्गुण चिलिमीतील धुराप्रमाणे निघून जावेत. माणसाने कसे निर्गुण ईश्वराप्रमाणे असावे. कोणताही गुण किंवा अवगुण आपल्याला चिकटता कामा नये.

पंढरपूरची वारी श्री गजानन महाराज हयात असल्यापासून सुरू आहे. त्याची प्रचिती मठात त्यांनी बापुना व पाटील यांना दिलेल्या दर्शनावरून सिध्द होते.

महाराजांनी एकदा कोरड्या विहिरीला पाणी आणले होते. लोकांनी त्यांच्या हयातीत त्यांचा खूप छळ केला. त्याना दूषणे दिली. त्यांची माहिती आता लोकांना पटते, ते शेगावला होणाऱ्या गर्दीवरून स्पष्ट समजते.

एकदा लोकमान्य टिळक आले असता. काही मंडळींनी व स्वतः टिळक यांनीही सभेला येण्याचा आग्रह केला. महाराज आले. परंतु टिळकांचे ते

प्रभावी भाषण संपल्यावर महाराज म्हणाले अशाने पायात बेड्या पडतील. नंतर काही दिवसांनी टिळकांना मंडालेच्या तुर्णात पाठविण्यात आले. परंतु महाराजांनी त्यांना आपल्याकडील भाकरीचा तुकडा भेट म्हणून पाठविला तो खरे तर आशीर्वादच होता. महाराज त्या परमेश्वराची आठवण सदैव राहावी म्हणून गण गण गणात बोते हा मंत्र जपत. जीव शिवाच्या ऐक्याचे प्रतीक असलेला हा मंत्र आहे.



प्रकाश रामचंद्र क्षीरसागर  
१०११०८२२९९

# ॥ गण गण गणात बोते ॥

## ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून)

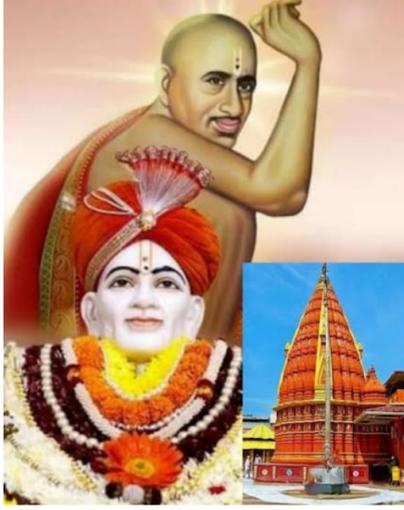
सोमवती अमावस्येला काही भक्तांसमवेत श्री महाराज नर्मदास्नानासाठी व ओंकारेश्वर दर्शनासाठी गेले होते. नर्मदेच्या जलप्रवासात नावेत पाणी शिरले. तेव्हा महाराजांच्या कृपेने नर्मदेने एका कोळिणीचे रूप धारण करून नाव काढास लावली व त्यांना वाचविले. बंडू तात्याला गुप्त धनाची वर्दी देऊन त्याला आत्महत्या करण्यापासून परावृत्त केले. श्रीनी सुकलालच्या व्हाड गाईला शांत केले, ब्रह्मगिरी पंडित आपले ज्ञान पाजळायला लागल्यावर पेटलेल्या पलंगावर बसून महाराजांनी गोसाव्यास त्याच पलंगावर बसायला सांगितले. भयभीत झालेल्या ब्रह्मगिरीचे गर्वहरण झाले. शिवजयंतीच्या प्रीत्यर्थ भवलेल्या सभेत लोकमान्य टिळक आणि श्री गजानन महाराज एकत्र आले. त्या सभेत महाराजांनी असे भाकीत वर्तवले की लोकमान्यांना कारावास भोगावा लागेल आणि प्रत्यक्षात खरंच लोकमान्यांना मंडालेच्या तुरुंगात जावे लागले. तेथे 'मिताहस्य' हा ग्रंथ लिहिला गेला.

या सर्व घटनाव्यतिरीक कुष्ठरोग बरा होणे, भाकरी प्रसादाने महान कामगिरी होणे. स्त्रियांच्या डब्यातून रेल्वेप्रवास करणे, मृत कुत्रा जिवंत होणे, परमहंस रूपात दर्शन देणे, अशा लिलांबंदारे महाराजांची थोरवी सर्वांना जाणवली होती.

श्री गजाननविजय ग्रंथाचा अध्याय भक्तिपूर्वक वाचून त्याची प्रचिती अनेक भक्त वाचकांस आली आहे, त्याप्रमाणे त्याचा फायदा होतो. तो असा....

अध्याय १- निराशा, मन:शांती, कर्जमुक्ती, नवीन उपक्रमाची सुरुवात, अध्याय २ कुटुंबातील व्यथा आणि अडचणी, अध्याय ३- दुसऱ्यांचे मन जाणतेपणी किंवा अजाणतेपणी दुखावल्या गेले असेल तर, कुणी जवळचे आजारी असेल आणि डॉक्टरांनी हात टेकले असतील तर,

अध्याय ४- जीवनातील दुख आणि समस्या कमी करण्यासाठी, अध्याय ५- दुष्काळ, पाण्याची समस्या, तहान लागलेली असेल व पाणी जवळ नसेल तर , गेलेली संपत्ती परत येईल, जीवनात सकारात्मक बदल होईल, अध्याय ६-चांगले विश्वासू



मित्र मिळतील, चांगल्या वार्ड मधील फरक कळेल, अध्याय ७- निरर्थक अभिमान आणि अहंकार दूर होईल, इच्छुकांना संतान प्राप्ती होईल, अध्याय ८- कायदे विषयक समस्या दूर होतील आणि कोर्ट केसेस मध्ये विजय मिळेल, अहंकारी व्यक्तींचा अहंकार दूर होईल. अध्याय ९- हट्टी दुराग्रही मित्रांचा प्रभाव कमी होईल शत्रूंचा नाश होईल, चुकांची दुरुस्ती होईल किंवा त्यांचा परिणाम

कमी होईल, महाराजांचे कुटुंबात तरी स्वरूपात किंवा स्वप्नात दर्शन होईल (जर वार्धक्यामुळे किंवा आजारामुळे शेगावला तुम्ही जाऊ शकत नसाल) अध्याय १० - आपल्या विरोधात कटकारस्थान करणाऱ्याची शक्ती- प्रभाव कमी करण्यासाठी आजारापणातून लवकर ठीक होण्यासाठी, अध्याय ११- ध्येयप्राप्ती आणि अन्याय दूर होऊन न्याय मिळावा ह्यासाठी, स्वर्क्षण होण्यासाठी, अपघात किंवा संकटातून वाचलो असल्यास महाराजांचे आभार मानण्यासाठी, अध्याय १२- आपल्या धंद्यात, उद्योगात, शेतीत चांगले उत्पादन, धनधान्य उत्पन्न होण्यासाठी, चांगल्या कार्यात यशप्राप्तीसाठी, अध्याय १३- कर्करोग अथवा तत्सम रोगांपासून मुक्तीसाठी, महापूर, वादळ, अग्नी इत्यादि नैसर्गिक आपत्ती - संकटापासून रक्षण होण्यासाठी, त्याचा प्रभाव कमी होण्यासाठी, अध्याय १४- अचानक सांपत्तिक- आर्थिक हानी झाली असल्यास, अनभिन्न संकटांपासून रक्षणा साठी, नदी-पाण्याच्या धोक्यापासून मुक्ती, अध्याय १५- आपल्या कार्यक्षेत्रात स्वतःची ओळख आणि भरपूर प्रसिद्धीसाठी

काम क्रोध मत्सर लोभ आदि पासून दूर राहण्यासाठी नोकरी मिळवण्यासाठी, प्रमोशन मिळण्यासाठी, पगार वाढीसाठी असहनीय व्यक्तींनी सहनशीलता अंगी येण्यासाठी, अध्याय १६- खूप मोठे ध्येय प्राप्त करण्यासाठी अति तीव्र डोकेंदुखीचा त्रास होत असल्यास,

अध्याय १७- खोटेचा-चुकीच्या आरोपातून मुक्तता दुसऱ्यांकडून मत्सर आणि तत्सम संकटांपासून मुक्ती, अध्याय १८- खोटेचा आरोपातून मुक्तता. तीर्थ अंगारा गेऊन ह्या अध्यायाचे वाचन केल्यास शारीरिक व्याधी दूर होतील. इष्ट देवतेचे दर्शन होईल, अध्याय १९- विवाह योग्य मुलामुलींना मनायोग्य

जीवनसाथी मिळेल, स्वकष्ट व स्वसामर्थ्यावर विश्वास असणाऱ्या भक्तांना काही कारणाने प्रमोशन मिळत नसेल प्रगती होत नसेल तर त्यांची प्रगती होईल, अध्याय २०- विवाहित जीवनात सफलता मिळेल, उद्योग धंद्यात झालेले नुकसान भरून निघेल, प्रकृती स्वास्थ्य लाभेल, अध्याय २१-

मन:शांती, आरोग्य, सुखसमृद्धी आणि मानसिक समाधानासाठी वाचावा. एकविसावा अध्याय हा कळसाध्याय म्हणतात तो संपूर्ण पोथीचे सार आहे. गजानन विजय ग्रंथाचे पारायण साधारणपणे दशमी- एकादशी- द्वादशी- या तिथीला करतात. गुरुपुण्यामृत योगावर एक दिवसीय पारायण करणे अतिशय फलदायी ठरते. वर्षातून एकदा तरी शेगावला जाऊन श्री महाराजांचे दर्शन घ्यावे, तसेच वर्षभरात गजानन विजय ग्रंथाचा एक पाठ तरी करावा, महिन्यात गजानन प्रार्थना स्तोत्र तरी वाचावे, दर गुरुवारी गजानन बावळी म्हणावी. महाराजांना झुणका, भाकर, टेचा, कांदा, अंबाडीची भाजी याचा नैवेद्य प्रिय आहे तो दाखवावा.

आज अनेक ठिकाणी गजानन महाराजांची मंदिरातून उपासना कार्य सुरू असते. गजानन महाराज शेगाव संस्थानाचे श्री त्रंबकेश्वर, श्री ओंकारेश्वर, आळंदी, पंढरपूर, याठिकाणी मंदिरे व धर्मशाळा आहेत. तसेच महाराष्ट्रात पुसद, नागपूर, पुणे, जळगाव, भुसावळ, एरंडोल, मुंबई, छ.संभाजी नगर, नासिक, गोळेगाव, जन्मस्थान संस्थान

म्हणून ओळखले जाणारे मु.पो. थळ- तालुका मोताळा जिल्हा बुलढाणा, मध्य प्रदेशात इंदोर, भोपाळ, ठिकाणी मंदिरे आहेत. अजूनही असंख्य ठिकाणी मंदिर आहेत. परदेशातही अनेक ठिकाणी मंदिर आहेत.

ऋषिपंचमीला श्रीमहाराजांनी समाधि घेतली



महणून ओळखले जाणारे मु.पो. थळ- तालुका मोताळा जिल्हा बुलढाणा, मध्य प्रदेशात इंदोर, भोपाळ, ठिकाणी मंदिरे आहेत. अजूनही असंख्य ठिकाणी मंदिर आहेत. परदेशातही अनेक ठिकाणी मंदिर आहेत.

त्यावेळी भक्तजांना आपल्या दुःखाचा आवेग आवरणे खूप कठीण होते. महाराजांनी त्यांना धीर देऊन सांगितले... तुम्ही यत्किंचितही दुःख करू नका. तुम्हाला सांभाळण्या साठी मी येथेच आहे, आणि तुमचा विसर मला पडणे कधीच शक्य नाही. मी गेलो आहे असं समजू नका, आणि कधी भक्ति अंतर करू नका. मला विसरू नका. मी येथेच आहे...

दुःख न करावे यत्किंचित। आम्ही आहो येथे स्थित।

तुम्हा सांभाळण्याप्रती सत्या तुमचा विसर पडणे नसे।।

मी गेलो ऐसे मानू नका । भक्तीत अंतर करू नका ।

कदा मजलागी विसरू नका। मी आहे येथेच।। ऐसे भाषण करून । योगें रोधिला असे प्राण । दिला मस्तकी ठेवून । त्या महात्म्या पुरुषाने ।। श्री गजानन महाराज संस्थान. शेगावचे वतीने

अनेक सामाजिक सेवा, शैक्षणिक, आरोग्यविषयक, धार्मिक सेवाकार्य, अव्याहतपणे सुरू आहे. प्रासंगिक उद्भवणाऱ्या अडीअडचणीत मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक मदतही केली जाते. संस्थानात असणारे सेवक निस्वार्थीपणे, कुठल्याही प्रकारचे प्रलोभनाला बळी न पडता आपले कार्य महाराजांचे चरणी अर्पण करतोय या भावनेने करत असतात. भक्तांसाठी निवास व वाहनाची सोय संस्थानच्या वतीने केली आहे, स्वच्छता आहे, अतिशय शिस्तबद्ध वातावरण आहे. तसेच संस्थानाचा पारदर्शी व्यवहार वाखाणण्यासारखा आहे.

महाराष्ट्रात, तसेच मध्यप्रदेशात, परदेशातही लंडन. अमेरिकेत काही ठिकाणी गजानन महाराजांचा प्रगट दिन भक्ती भावनेने साजरा केला जातो.

आपण सर्वांनी आपल्या परीने महाराजांच्या चरणी आपली सेवा रूजू करत जावी. श्री गजानन विजय ग्रंथाचे पारायण करून मन:शांती मिळाव्या. महाराजांचा आशिर्वाद घ्यावा.

तूर्त एवढेच-  
॥ श्री गजानन जय गजानन ॥  
॥ गण गण गणात बोते ॥

# नकळत हातून हरवत चाललेल्या..!

## ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून)

कुठे तरी ऐकण्यात आलेले भूत काळाच्या वेलीवर भविष्याची कळी उमलत असते ना ! मग हे काय! असा प्रश्न पडल्याशिवाय राहत नाही.

मान्य आहे प्रत्येक वेळा सारख्या नसतात. कधी कधी एखादी खूप खट्याळ वेळ येते. आणि त्यावेळेला धडा धड दासळणारा महाल अगदी पत्त्याच्या बंगल्यासारखा कोसळतो. मायेची सावली दूर अवकाशा पलिकडे निघून जाते. तेव्हाच्या त्या वेळेला शहच नाहीत. तेंव्हा मला तरी असे वाटते की खूप काही लुप्त झाल्याची जाणीव उगीच होत राहते. अशा वेळी एक आधाराचा हात काय देऊन जाते. हे ती वेळच सांगते.

आईच्या मायेने भारावलेला तो घास, ते संस्कार आणि मुळात म्हणजे खचून गेलेल्या वेळेवर कशी मात करावची हे आपण या जुन्या खोडांकडूनच शिकू शकतो. असे मला तरी वाटते.

गरजा वाढत गेल्या, तशी कुटुंबे विभक्त झाली. भिती ही वाढल्या पण तेंव्हा कधीही मी माझ्या वडीलांना चुलत्यांना कधी भांडताना पाहिले नाही. काही मतभेद राहिले, परंतु प्रसंगाच्या वेळी त्यांची एकमेकां बदल असलेली काळजी, आदर हा कायम राहिला.

जमिनीत घट्ट मुळे रूजून बसलेला एखादा वटवृक्ष प्रमाणे भक्कम आधारस्तंभ असल्याचा त्यांच्या असण्यातून जाणवायचा.

कधीतरी एखाद्या प्रसंगावरून मन खूप हळवे होते. डोक्यावरच्या पदराला ओंजळीत पाणी घेऊन चोळून मधले बोट आणि तर्जनीच्या चिमटीत तो खानदानी पदर व्यवस्थित करून सरकवणारे सुरकुत्या पडलेल्या त्या हातातल्या त्या अर्धा अर्धा डझन बांगड्या, हातावर अगदी छोटीशी भाकरी करणारे, खरबरीत हात आता गालावरून फिरत नाहीत तेंव्हा खूप वाईट वाटते. असो ! त्यांच्यावर लिहिल तेवढे कमीच आहे. काळाच्या गतीने आपल्याला चालवेच लागते. ठीक आहे बदलत्या जीवनशैलीत नोकरी शिक्षण अशा अनेक कारणाने बदललेली रूटीन मान्य आहेत. पण मग तिथे आपणच आपल्यापासून सुरुवात करावी असे मला



वाटते. दुसरा एक मुद्दा म्हणजे ठीक आहे, आजकाल पैसा माणसाच्या आयुष्याचा एक अविभाज्य घटक झाला आहे मान्य आहे. त्यामुळे ही कुटुंबव्यवस्था बिथरली आहे. शिवाय वेळेअभावी हरवत चाललेला संवाद दुसरा मुद्दा म्हणजे हरवत चाललेला संवाद यावरून ही मध्यांतरी लेखन झाले. विषयाशी निगडित असल्यासारखे आहे म्हणून त्याचाही इथे अंतर्भाव केला. काही दिवसांपूर्वी अवकाळी आलेला पाऊस अन्न होत गेलेले लेखन आणि ..

...रोज रूटीन प्रमाणे शांत राहणारा ओटा आज खडा खडा करत गजबजून गेला होता. आज रविवार, खूप दिवसांनी आलेला योगायोग सुट्टी होती. कधी नव्हे ते आज सर्व कुटुंब एकत्र होणे. बहुतेक पावसाला ही त्यादिवशी हा योगायोग घडवायचाच होता. मनाला आनंद तर होताच सोबत बाहेर वर्षा राणीचा वर्षाच चालू होता. साहजिकच बाहेर कुठे फिरायला जाणे, म्हणजे मूर्खपणा नाही म्हटला तर वावगे ठरणार नाही. वर्षा राणीच्या कृपेने आज मस्त गरमागरम भजी, कॉफी, दुपारचे मुलांचे जेवण सायंकाळचा चहा आज सकाळ पासून फक्त ऑर्डरी वर ऑर्डरी येत होत्या. थोडा मनाचा पारा ही चढत होता. पण बाहेरच्या सरी प्रमाणे मायेने पुन्हा खाली कोसळत होता. दिवसभर मोबाईल, टीव्ही असे सर्वांचे भ्रमगच्च कार्यक्रम सुरू होते. एरवी दुपारी शांत असणारा ओटा आज

सायंकाळ होता होता आज अगदीच ओशाळून गेला होता.

थोडा वेळ विसावा म्हणून किचन ओट्याच्या पायऱ्यांवर स्थिरावले. खिडकीच्या पडद्याला मागे सारून आत येणारा थंड वारा घरभर विसावत अंगावर थंडगार शहारे आणत होता. बाहेर कोसळणाऱ्या सरींचे गीत मनाला सुखावत होते. सुट्टी म्हणजे काय याचा आज खऱ्या अर्थाने प्रत्यय आला. आणि कितीतरी दिवसातून असा थोडासा वेळ कुटुंबासोबत वेळ घालवायला मिळाले. खूप छान वाटले. पण त्यालाही निराशेची एक हळूवार किनार उमटली. जराशी आवाज आणत करून दुपारी जरा किचन ओट्यावरील पायऱ्यांवर स्थिरावले.

थोड्या वेळाने सकाळ पासून कोसळणाऱ्या वर्षा राणीला बहुदा कंटाळा आला की काय माहित नाही. थोडा विसावा म्हणून आता ती शांत झाली. सायंकाळचा प्रहर चालू होण्यापूर्वीची ती वेळ, सवयी प्रमाणे उन्हा सावल्यात रमणारी वैशु आणि स्टडी रूमच्या खिडकी बाहेर असणाऱ्या आंब्याच्या झाडामागून आलेला तो कवडसा दोहोंचा संगम झाला. आणि मग काय आठवणीत हरवायला झाले.

मना पासून जोडलेले बंध भावनेच्या ओलाव्यात भिजतात. आपलेपणाच्या नात्यातहृदयातून हृदयाशी जोडलेले असतात. आसुसलेल्या डोळ्यातले ते भाव.. न कळत माहित नाही का पण खरे सांगायचे

तर झाडावर बसलेला पक्षी दूर जाणाऱ्या वाटेकडे पहात होता असे वाटले.

मूक भावनांचा सागर कल्लोळातल्या लाटा नि किनाऱ्यावर येऊन तुषारांचे ते शांत असे समसूर पण कुठे तरी त्या लाटेला नव्याने लाटेवर स्वार होण्यासाठी मनाच्या खोल तळाशी त्याचे त्याचे अवकाश तो शोधत होता, ते सुरेल गीत पुन्हा नव्याने गाण्यासाठी.

का व्हांवें असं ? म्हणजे मनात चाललेल्या विचारांमुळे असेल. मूक भावनांचा सागर आतल्या आत खूप उसळत होता. पण कुठे तरी त्या लाटेला किनाऱ्याची आशा होती. दिवस भर सर्वजण घरात होते. सोबत वेळ घालवला. पण मनमोकळा संवाद काही झाला नाही. एका गृहिणीला काय हवे असते हो.

आणि नकळत हरवले ते त्या दिवसांत किती छान दिवस होते ना ते ! कौलारू विटा मातीच्या घरात आई वडील, काका काकी, आजो आजोबा, तात्या, दादा, आण्णा,

भाऊ, आबा, आक्का, ताई, माय, वहिनी ही नाती आपले पणात गुंतलेली असायची. कौलाच्या वळचणीच्या अगदी वर आलेला चांदोमामा ही गप्पा मारायला अंगणात उतरत होता. प्रेम, माया, ममता एका रेशीम धग्यात गुंफलेली असायची. आताही आहेत नाही असे नाही. पण तरीही कुठे तरी काहीतरी मागे खूप काही सुटून गेल्याची जाणीव होते.

परिवर्तन हा काळाचा नियम आहे. आणि तो मान्य ही आहे. पण मागच्या पंधरा वीस वर्षांपूर्वी च्या तुलनेत तो अधिकच जाणवतो आहे. चाळीस वर्षांपूर्वी म्हणजे मी अगदी लहान होते. दूरदर्शनच्या माध्यमातून रामायण, महाभारत लागायचे. ते पाहण्याची उत्सुकता आणि आज सहज उपलब्ध होणारी त्याचे व्हिडिओ एक उदाहरण

नियोजन आणि आज दिवसभर काय झाले याची चर्चा जेवताना होत असायची. खूप लोक घरात होती असेही काही नाही. पण एकमेकांबद्दल ची माहिती मिळाल्यानंतर लहान भावंडाला त्यातून शिकायला भेटत होते. अगदी भांडणेही व्हायची पण ते वाद काही क्षणानंतर त्याचे निरसन होऊन खूप छान वाटायचे. बोलत राहिल्यानंतर आपआपसातील समज गैरसमज दूर होऊन छान वाटायचे. वडिलांची तेंव्हा आदरयुक्त भीती तेंव्हा ही होती आणि आजही आहे. त्यांच्या संस्कार म्हणून

म्हणून फक्त, हे झाले दृक्श्राव्य माध्यमांच्या बाबतीत, नात्यात ही आलेला दुरावा मला वाटते बहुदा डिजिटल माध्यमातून आला असावा. कधीतरी सण वाराला होणारे गोड अन्न खाताना जी उत्कंठा असायची ती उत्कंठा आता राहिली नाही. ती उत्कंठा पिझ्या आणि बर्गर मध्ये सामावली आहे असे वाटते. मोठ्यांचा आदर, मान, कष्ट करण्याची वृत्ती या सान्यात अमुलाग्र बदल झाला आहे. आणि त्याच्यातून होणारे परिणाम म्हणजे डिजिटल च्या युगात जग जवळ आले. पण माणूस माणसापासून दुरावत गेला. नातीही दुरावत गेली आणि त्याचे त्याचे समज गैरसमज आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे अपूर्ण ज्ञान आणि त्यातून होणारे नुकसान यामुळे हातून खूप काही सुटून चाललेय याची जाणीव होते.

आम्ही लहान होतो तेव्हा आणि आजही माझे वडील आम्हा भावंडांना नेहमी म्हणायचे की बोलणाराच्या करड्या ही विकल्या जातात. पण न बोलणाऱ्याचे

गहू ही विकले जात नाहीत. बोलत रहा बोलत रहा हे वाक्य आमच्या घरात नेहमी ऐकून आम्हा सर्वांना बोलायची सवय झाली होती. आमच्या घराचा एक शिरस्ता होता, संध्याकाळी सर्वांनी सोबत जेवण करण्याचा आणि ते ही दूरदर्शन रेडिओ अशी साधने होती पण ती पूर्णपणे बंद असायची. दुसऱ्या दिवशीचे सर्वांचे

नियोजन आणि आज दिवसभर काय झाले याची चर्चा जेवताना होत असायची. खूप लोक घरात होती असेही काही नाही. पण एकमेकांबद्दल ची माहिती मिळाल्यानंतर लहान भावंडाला त्यातून शिकायला भेटत होते. अगदी भांडणेही व्हायची पण ते वाद काही क्षणानंतर त्याचे निरसन होऊन खूप छान वाटायचे. बोलत राहिल्यानंतर आपआपसातील समज गैरसमज दूर होऊन छान वाटायचे. वडिलांची तेंव्हा आदरयुक्त भीती तेंव्हा ही होती आणि आजही आहे. त्यांच्या संस्कार म्हणून

आज आम्ही कुठे आहोत हे आता जाणवते. तेंव्हा राग ही यायचा पण त्याचे महत्त्व आता कळते.

कधीतरी जेंव्हा फेरफटका मारायला बाहेर पडते तेव्हा डिजिटलच्या आजच्या या युगात मोबाईलची अनेक विदारक चित्र पहिले की मन अस्वस्थ होते. प्रसार माध्यमातून काही अनाकलनीय गोष्टी घटना समोर येतात तेव्हा मन उद्दिग् झाल्याशिवाय राहत नाही.

हल्लीच्या प्रत्येक वयोगटातील व्यक्तींना अर्थातच काही अपवाद वगळता भयानक वेड लागले आहे, ते म्हणजे या मोबाईलचे. या वस्तू वापरू नये असे मुळीच म्हणणे नाही. आज या गोष्टीतून जितके तोटे होतात. त्याचेच काही सकारात्मक परिणाम ही पहायला मिळतात. पण त्याचा वापर किती करायचा हे ज्याचे त्याने ठरवायला हवे.

मुला माणसांमधले दुरावत चाललेले नाते संबंध, हरवत चाललेला विश्वास एकमेकांबद्दलची जाणीव भावना खूप दूर गेली आहे. अशा वस्तू बदलची मनस्वी ओढ पहिली की मन अस्वस्थ झाल्याशिवाय राहत नाही. आणि समोर येणाऱ्या काही उदाहरणातून अशा ओळी गुंफल्या जातात.

कुणाला दुखवायचे नाही बरं का पण एक भयानक प्रतिमा डोळ्यासमोर आली आणि वाटले हे संवेदनाहीन जग इथे ती विकत घेण्याची वेळ येतेय की काय असे वाटते.

म्हणजे काही अपवाद आहेतच. नाही असे नाहीच पण तरीही कोणत्याही वयोगटातील व्यक्ती असो, मी म्हणून ठीक आहे वयस्कर व्यक्ती आणि छोट्या मुलांचा म्हणजे एक करमणूक हा अपवाद वगळता कधी कधी मनाला असे वाटते की हे दुधारी शस्त्राप्रमाणे याचा वापर होऊ लागला आहे. म्हणजे काही ठिकाणी त्याचा वापर आवश्यक आहे. म्हणजे एखाद्या कठीण प्रसंगी त्याचा योग्य वापर होतो. म्हणून काही उपकरणे वस्तू शिक्षण घेताना किंवा मग या समाजात वावरताना अगदी गरजेच्याच झाल्या आहेत. मान्य आहे पण त्याचा योग्य वापर होतो का हे आपण सर्वांनी पहायला हवे.

(क्रमशः)